

Ellen Brandt og Grethe Hovland

Utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin

NIFU skriftserie nr. 15/98

NIFU - Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

NIFU gir i denne rapporten en oversikt over utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin, som baserer seg på et spørreskjema utarbeidet og sendt til institusjonene av Sosial- og helsedepartementet.

Arbeidet med rapporten har vært et oppdrag for Aarbakke-utvalget, oppnevnt av Sosial- og helsedepartementet april 1997, for å utrede spørsmål om alternativ medisin.

I rapporten har prosjektleder Ellen Brandt skrevet kapitlene 2 -5 og 7 -15, mens konsulent Grethe Hovland har utarbeidet tabellene og skrevet kapitlene 1 og 6. De har også skrevet en kortversjon av den foreliggende rapporten, levert som utkast til kapitlet om utdanning i NOU 1998:21 Alternativ medisin.

Oslo, desember 1998

Petter Aasen
direktør

Per Olaf Aamodt
seksjonsleder

Innholdsfortegnelse

1	Hvilke utdanningstilbud i alternativ medisin finnes i Norge?	9
2	Utdanningenes varighet i år og omfang i timer.	13
3	Hvor mye koster utdanningene?	15
3.1	Kostnader for hele studiet.	15
3.2	Studiekostnader pr. år.	16
3.3	Studiekostnader pr. time.	17
4	Hvilke opptakskrav har utdanningene?	19
5	Undervisnings- og eksamensform.	21
5.1	Hvordan er undervisningen organisert?	21
5.2	Omfanget av praksis i utdanningene.	22
5.3	Teoriomfanget i undervisningen.	23
5.4	Undervisningomfanget i utdanningene.	23
5.5	Kollokvier og fordypningsoppgaver.	24
5.6	Eksamen og bruk av ekstern sensur.	24
6	Hvilke fag undervises det i og i hvilket omfang?	25
6.1	Akupunktur.	25
6.2	Akupressur (Shiatzu massasje).	28
6.3	Aromaterapi.	29
6.4	Biopati.	31
6.5	Fargeterapi.	31
6.6	Gestaltterapi.	31
6.7	Healing.	32
6.8	Helhetsterapi.	32
6.9	Homøpati.	33
6.10	Kinesiologi.	34
6.11	Lysterapi.	36
6.12	Osteopati.	36
6.13	Polaritetsterapi.	36
6.14	Soneterapi.	37
6.15	Yoga/Åndedrett.	38
6.16	Grunnmedisin.	39
6.17	Gis det undervisning i etikk og klientbehandling?	39
7	Undervisningspersonalets kompetanse.	41
8	Hvilken kompetanse oppnår studentene?	45
9	Evalueres utdanningstilbudene?	47
10	Tilknytning til forskningsaktiviteter.	50
11	Samarbeid med andre norske utdanningsinstitusjoner.	51

12	Samarbeid mellom norske og utenlandske alternative utdanningsinstitusjoner.....	54
13	Rekruttering fra utenlandske utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin.....	57
14	Hvilke krav stilles til utdanning av offentlig godkjent helsepersonell?	60
14.1	Vekttallsfordelingen for ulike emnegrupper i helsefaglige høyskoleutdanninger.....	60
14.2	Vekttallsfordelingen for enkeltfag i ergoterapeut-, fysioterapeut- og sykepleierutdanning.....	61
14.3	Antall undervisningstimer i ulike fag i fysioterapi- og ergoterapiutdanningen.....	63
14.4	Omfanget av grunnmedisin i alternativ medisinske utdanninger og i andre helsefagutdanninger.	64
15	Hva kreves av utdanningen for å få lån og stipend fra Statens lånekasse for utdanning?	66
	Referanser.	70
Vedlegg 1	Vedleggstabeller.....	71
Vedlegg 2	Spørreskjema.	93

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Lærested, studiested, opprettelsesår, studiets varighet og antall studenter utdannet årlig og hittil for utdanninger i alternativ medisin i Norge..	10
Tabell 14.1	Antall vekttall for emnegrupper som inngår i ulike helsefaglige høgscoleutdanninger i følge rammeplaner..	61
Tabell 14.2	Antall vekttall for ulike medisinske- og naturvitenskapelige fag og for ulike samfunnsvitenskapelige fag i rammeplanene for ergoterapeut- og fysioterapeututdanningene, og i fagplanen for sykepleierutdanningen ved Høgskolen i Oslo..	62

Vedleggstabeller - oversikt

Tabell V.1	Studietid fordelt på ulike aktiviteter for utdanningene i alternativ medisin ifølge studieplanen..	73
Tabell V.2	Studieavgifter for utdanningene i alternativ medisin..	77
Tabell V.3	Opptakskrav til utdanninger i alternativ medisin..	80
Tabell V.4	Organisering av undervisning og eksamen ved lærestedene i alternativ medisin..	84
Tabell V.5	Tittel som brukes etter fullført studium i alternativ medisin, og om skolens hensikt er å forberede studentene til ervervmessig utøvelse av yrket og/eller egenutvikling/selvhjelp..	89

1 Hvilke utdanningstilbud i alternativ medisin finnes i Norge?

Denne oversikten over norske utdanningstilbud i alternativ medisin baserer seg på skolenes svar på et spørreskjema fra Sosial- og helsedepartementet (SHD) i 1997. Av 59 læresteder som fikk henvendelsen har 37 svart på spørreskjemaet. To av disse er ikke tatt med i oversikten, det ene fordi de bare ga korte kurs og dette opphørte i 1997, det andre fordi de bare gir korte kurs i yoga for egen utøvelse. De 35 lærestedene som vi skal se nærmere på, utgjør nesten 2/3 av skolene i alternativ medisin i Norge. Tabell 1.1 gir en oversikt over lærestedene: navn, hvor lærestedet ligger, når det ble opprettet, hvor langvarig utdanningen er samt hvor mange studenter som er utdannet årlig og hittil.

16 typer utdanninger er representert: akupunktur, akupressur, aromaterapi, biopati, fargeterapi, Gestaltterapi, healing, helhetsterapi, homøopati, kinesiologi, lysterapi, osteopati, polaritetsterapi, soneterapi, yoga/åndedrett og grunnmedisin.

Lærestedene i alternativ medisin er først og fremst konsentrert til Oslo og omegn. I større byer som Trondheim, Tromsø og Stavanger gis det også tilbud om slik utdanning, men ikke på langt nær i det omfanget som vi finner i Oslo-området. At man kan ta utdanning i soneterapi i Stjørdal og Åsgårdstrand, fargeterapi på Hønefoss og kinesiologi på Jessheim hører til unntakene.

Bortsett fra et par læresteder i alternativ medisin som ble opprettet på 70-tallet, er de fleste opprettet på 80- og 90-tallet. Alle utdanningene drives i privat regi. Utdanningene er ikke offentlig godkjent, bortsett fra ettårig studium i grunnmedisin som inngår i flere av studiene i alternativ medisin.

De fleste lærestedene i alternativ medisin er små, de utdanner bare *mellom 10 og 40 studenter årlig*. Studenttallet varierer og noen læresteder tar ikke opp nye studenter hvert år. Fra alle lærestedene har *bittil omtrent 3.500 studenter* tatt utdanning i alternativ medisin fra 1971 til 1997. Studenter som har tatt utdanning fordeler seg slik på fagområdene rangert etter størrelse: 1.124 i aromaterapi, 554 i akupunktur, 535 i homøopati, minst 395 i soneterapi, 290 i helhetsterapi, 175 i kinesiologi, 155 i Gestaltterapi, 100 i biopati, 70 i polaritetsterapi, 48 i akupressur, 35 i osteopati og minst 11 i yoga(lærer). Dessuten har omtrent 450 studenter tatt utdanning i grunnmedisin, men disse har vanligvis også tatt en utdanning i alternativ medisin.

Tabell 1.1 Lærested, studiested, opprettelsesår, studiets varighet og antall studenter utdannet årlig og hittil for utdanninger i alternativ medisin i Norge.

Utdanningstype og lærested	Stuedsted	År opprettet	Studiets varighet	Antall studenter utdannet	
				Årlig	Hittil
<i>Akupunktur:</i>					
1. Academy for Acupuncture	Oslo	1994	2,5 år deltid	varierer ingen i 1997	21
2. Nordisk akupunkturhøgskole (NAS)	Sandvika (Bærum)	1982	3 år og 4 år deltid	varierer 30 i 1997	242
3. Norsk akupunkturskole/ NFKA	Oslo	1985	3,5 år deltid	varierer 41 i 1997	240
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur (NOSTRA)	Oslo	1983	3,5 år deltid	annet hvert år 12-15	51
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur AS (NUKNA)	Oslo	1997	4 år deltid og 6 år heltid	ingen ennå	-
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>					
6. Bio Medius akademiet	Oslo	1982	1-2 år deltid	12	48
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt	Trondheim	1996	2 år deltid	10	-
<i>Aromaterapi:</i>					
8. Akademi for bio-fysiologi	Bærum	1991	1-1,5 år deltid	30-40	300
9. Bio Medius akademiet	Oslo	1982	1-3 år deltid	20	140
10. Chakra akademiet	Trondheim	:	10 mnd, 1 år deltid	ca. 28	118
11. Norsk institutt for aromaterapi og aromapati (NIFA)	Lier	1987	1 år deltid	46	456
12. Shirley Price aromaterapi i Norge	Oslo	1985	1,5 - 4 år deltid	9-18	110
<i>Biopati:</i>					
13. Biopat- og urteskolen	Oslo	1981	3 år deltid	ca. 25	100
<i>Fargeterapi:</i>					
14. Colour Energy internasjonale fagskole	Hønefoss	1995	3 år deltid	15	-

Utdanningstype og lærested	Stuedsted	År opprettet	Studiets varighet	Antall studenter utdannet Årlig	Hittil
<i>Gestaltterapi:</i>					
15. Norsk Gestaltinstitutt ANS	Oslo	1986	4 år deltid	ca. 48	155
<i>Healing:</i>					
16. Nordisk healerinstitut ¹	Oslo	1996	2,5 år deltid	max. 28	-
<i>Helhetsterapi:</i>					
17. Nordnorsk naturterapiskole	Tromsø	1988	3 år deltid	10-12	90
18. Norsk høgskole for helhetsterapi	Bærum	1982	4 år heltid og 3,5 år deltid	10-15	200
<i>Homøopati:</i>					
19. Nordisk høgskole for homøopati (NHH)	Oslo	1996	3 år og 4 år deltid	uaktuelt foreløpig	-
20. Norsk akademi for naturmedisin (NAN)	Oslo	1975	5 år deltid	ca. 40	400
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati (SIKH)	Oslo	1987	3 år deltid	15-20	135
<i>Kinesiologi²:</i>					
22. Biomedisinsk senter	Stavanger	1993	2 år deltid	ca. 10	30
23. Bio Medius akademiet	Oslo	1982	1-2 år deltid	12	48
24. Jessheim naturterapi	Jessheim	1993	:	7-12	68
25. Pedagogisk kinesiologiskole	Furnes	1991	2 år deltid	4 -36	29
<i>Lysterapi:</i>					
26. Biologisk lys AS	Oslo	:	bare korte kurs	-	-
<i>Osteopati:</i>					
27. Norsk høgskole i osteopati	Sandnes	1992	5 år deltid	20	35
<i>Polaritetsterapi:</i>					
28. Norsk institutt for polaritetsterapi (NIP)	Oslo	1990	2 år deltid	10	70

¹Nordisk healerinstitut er et dansk lærested som tilbyr utdanning i Norge.

²Se også 18. Norsk høgskole for helhetsterapi, et studium med flere fag hvor kinesiologi inngår.

Utdanningstype og lærested	Stuedsted	År opprettet	Studiets varighet	Antall studenter utdannet Årlig	Hittil
<i>Soneterapi:</i>					
29. Den norske alternative helseskole (DNAH)	Stjørdal	1990	2 år deltid	15-20	100
30. Medica Nova	Stavanger	1990	2 år deltid	25-30	160
31. Norsk institutt for zoneterapi (NIZ)	Trondheim	1971	2 år deltid	4 -24	:
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	Åsgårdstrand	1985	2-3 år deltid	4 -15	135
<i>Yoga/Åndedrett :</i>					
33. Aruna kurscenter	Son	1984	3 år deltid	12-16	:
34. Yogalærerskolen i Norge	Oslo	1993	3 år deltid	10-15 hvert 3.år	11
<i>Grunnmedisin:</i>					
35. Atlantis medisinske høyskole (AMH)	Oslo	:	1 år heltid eller 2 år deltid	90	250
36. Bio Medius akademiet	Oslo	1982	1 år, deltid	27	48
37. Nirvanasenteret	Bærum	1997	4 måneder deltid	foreløpig ingen	-
38. Thalamusskolen, Uppsala ³	Oslo	1981	3 år deltid	10	150

³Opplysninger om antall studenter gjelder kun det studietilbudet Thalamusskolen har i Norge.

2 Utdanningenes varighet i år og omfang i timer

Utdanninger i alternativ medisin er alt fra korte kurs til flere års heltidsutdanning (se tabell V.1, vedlegg 1). Noen utdanninger er etter- og videreutdanning for helsepersonell eller utøvere av alternativ medisin, men de fleste er ment som grunnutdanning. Nesten alle utdanningene er *deltidsstudier*, og det vanligste er en *total studietid på to til tre år*. Noen av deltidsutdanningene kan tas mer eller mindre intensivt, slik at studietiden oppgis av lærestedet som f.eks. ett til tre år. Total studietid varierer fra fire måneder til seks år, og det er forskjeller mellom fagområdene:

- Total studietid er ett år eller to år for deltidsutdanningene innen akupressur, aromaterapi (delvis), kinesiologi, polaritetsterapi, soneterapi og grunnmedisin (delvis).
- Total studietid er tre år eller fire år for deltidsutdanningene innen akupunktur, aromaterapi (delvis), biopati, fargeterapi, Gestaltterapi, healing, helhetsterapi, homøopati, yoga og grunnmedisin (delvis).
- Total studietid er fire år for heltidsutdanning ved Norsk høyskole for helhetsterapi.
- Total studietid er fem år for deltidsutdanninger innen homøopati ved Norsk akademi for naturmedisin og innen osteopati.
- Total studietid er seks år eller fire år (for studenter med helsefagutdanning) for heltidsutdanning ved det nyopprettede Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur.

For deltidsutdanninger gir antall år studietid liten informasjon om hvor omfattende studiet er, særlig når studiet kan tas mer eller mindre intensivt. Lærestedene ble i spørreskjemaet også bedt om å oppgi den *totale studietiden i timer*, dvs tid til direkte undervisning, kollokvier, egeninnsats og eksamen. Studietiden varierte fra bare 80 timer innen kinesiologi til 7.600 timer innen homøopati for deltidsutdanninger og fra 3.000 timer til 7.200 timer innen akupunktur for heltidsutdanninger. (Se tabell V.1).

Tallene fra de ulike lærestedene lar seg imidlertid ikke uten videre sammenligne, da noen læresteder har inkludert studentenes selvstudier i “egeninnsats”, mens andre læresteder bare har studentenes praksis med pasienter som “egeninnsats”. Et annet forhold er at studier i grunnmedisin (anatomi, fysiologi, patologi) inngår i noen utdanninger innen alternativ medisin, mens grunnmedisin i andre utdanninger må tas separat.

I alternativ medisin finnes de *mest omfattende* utdanningene, som har 1.500 - 7.500 timer total studietid i løpet av 3 - 5 år på deltid eller 4 - 6 år på heltid, i

fagområdene:

- akupunktur, aromapati, Gestaltterapi, helhetsterapi, homøopati, osteopati, soneterapi (delvis) og yoga.

Det er disse utdanningene det kan være aktuelt å sammenligne med høgskole-utdanninger innen helsefag. En del av disse lærestedene kaller seg også “høgskole” (akupunktur, helhetsterapi, homøopati, osteopati) eller “universitet” (akupunktur).

De *mindre omfattende* utdanningene, som har under 1.000 timer total studietid i løpet av 1 - 3 år på deltid, finnes i fagområdene:

- akupressur, aromaterapi, fargeterapi, healing, kinesiologi, polaritetsterapi, soneterapi (delvis) og grunnmedisin.

Alle disse lærestedene kaller seg skole, institutt eller akademi - disse betegnelsene brukes imidlertid også av læresteder med mer omfattende utdanning.

Den totale studietiden i timer for utdanningene i alternativ medisin varierer også mellom læresteder innen et fagområde:

- Akupunktur har lange deltidsstudier med 2.000 - 5.000 timer (ett unntak på 370 timer) og lange heltidsstudier med 4.000 - 7.000 timer.
- Akupressur har korte deltidsstudier med 250 - 600 timer.
- Aromaterapi har korte deltidsstudier med 100 - 800 timer, mens aromapati (terapeut) har deltidsstudium med 1.600 timer.
- Biopati har ikke oppgitt antall timer.
- Fargeterapi har middels langt deltidsstudium med ca 1.000 timer.
- Gestaltterapi har langt deltidsstudium med ca 2.500 timer.
- Healing har middels langt deltidsstudium med 750 timer.
- Helhetsterapi har middels lange deltidsstudier med 750 - 1.600 timer og langt heltidsstudium med 5.000 timer (anslag).
- Homøopati har lange deltidsstudier med 3.000 - 7.600 timer.
- Kinesiologi har korte deltidsstudier med 80 - 400 timer.
- Lysterapi har korte kurs uten oppgitt timetall.
- Osteopati har langt deltidsstudium med 3.600 timer.
- Polaritetsterapi har middels langt deltidsstudium med 900 timer.
- Soneterapi har både korte deltidsstudier med 200 - 600 timer og middels langt deltidsstudium med 1.600 timer.
- Yoga har både kort 300 timer og langt 2.000 timer deltidsstudium.
- Grunnmedisin har korte deltidsstudier med 200 - 600 timer.

3 Hvor mye koster utdanningene?

Lærestedene i alternativ medisin ble spurt om hvor mye studentene betaler i 1997

for å gå på denne skolen pr. år og for hele studiet, og om eksamenskostnader kommer i tillegg. Det er imidlertid store forskjeller mellom lærestedene i hvor mange timer undervisning studentene får i løpet av studiet - fra 35 timer til 2.400 timer. For å gi et bedre inntrykk av hva studentene får for pengene har vi derfor også regnet ut hvor mye studentene betaler pr. undervisningstime (tabell V.2).

3.1 Kostnader for hele studiet

Studenter betaler for hele studiet i alternativ medisin *fra 5.000 kroner til 150.000 kroner for deltidsutdanninger*, som er det vanlige. De betaler fra 120.000 kroner til 240.000 kroner for heltidsutdanninger, som bare gis ved to læresteder (akupunktur, helhetsterapi). Studentene kan ikke få lån og stipend fra Statens lånekasse for utdanning, fordi lærestedene i alternativ medisin ikke har søkt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet om eksamensrett etter Privathøyskoleloven, unntatt for noen studier i grunnmedisin.

De billigste utdanningene, der studentene betaler under 50.000 kroner for hele studiet på deltid, er i akupressur, aromaterapi, healing, kinesiologi, polaritetsterapi, soneterapi og grunnmedisin (anatomi/fysiologi/patologi).

De dyrere utdanningene, der studentene betaler mellom 50.000 kroner og 100.000 kroner for hele studiet på deltid, er i akupunktur, biopati, fargeterapi, Gestaltterapi, helhetsterapi, osteopati og yoga.

De dyreste utdanningene, der studentene betaler mellom 150.000 kroner og 250.000 kroner for hele studiet på heltid, er i akupunktur og helhetsterapi.

Hvor mye må studentene betale for hele studiet i de forskjellige fagområdene i alternativ medisin?

- Akupunktur fra 39.000 kroner for korteste utdanning til 240.000 kroner for lengste utdanning (heltid), 80 - 90.000 kroner (deltid) ved tre av fem læresteder.
- Akupressur 5.000 kroner og 28.000 kroner ved to læresteder.
- Aromaterapi fra 12.000 kroner til 24.000 kroner ved fem læresteder, for en lengre aromapatiutdanning 48.000 kroner.
- Biopati 67.000 kroner.
- Fargeterapi 63.000 kroner.
- Gestaltterapi 58.000 kroner.
- Healing 16.000 kroner.
- Helhetsterapi fra 55.000 kroner til 98.000 kroner (deltid) og 155.000 kroner (heltid) ved to læresteder.
- Homøopati fra 78.000 kroner til 150.000 kroner ved tre læresteder.
- Kinesiologi fra 5.000 kroner til 37.000 kroner ved fire læresteder.

- Osteopati 85.000 kroner.
 - Polaritetsterapi 38.000 kroner.
 - Soneterapi fra 20.000 kroner til 27.000 kroner ved fire læresteder.
 - Yoga fra 48.000 kroner (inkl. kost og losji) til 60.000 kroner ved to læresteder.
 - Grunnmedisin (anatomi/fysiologi/patologi) fra 3.000 - 11.000 kroner for kort utdanning til 27.000 - 40.000 kroner for lang utdanning ved fire læresteder.
- Denne kostnaden kommer i tillegg for studentene, hvis ikke grunnmedisin er en del av studiet i alternativ medisin eller studentene tidligere har fullført en helsefagutdanning ved universitet eller høyskole.

3.2 Studiekostnader pr. år

Studentene betaler årlig *fra 2.600 til 30.000 kroner/år for deltidsutdanninger* i alternativ medisin, gjennomsnittlig betaler studentene 16.800 kroner/år (17.600 kroner/år hvis vi ikke tar med grunnmedisin). Studentene betaler årlig fra 30.000 til 38.700 kroner/år for heltidsutdanninger, som er sjelden. Det ser ut til at 20.000 - 30.000 kroner/år er det meste deltidsstudenter i alternativ medisin er villig til, eller har råd til, å betale i dette markedet.

På årsbasis og med gjennomsnittskostnader finnes de billigste deltidsutdanninger i akupressur og healing (ca 5.000 kroner/år). Deltidsutdanninger i soneterapi, kinesiologi og grunnmedisin er også relativt billige (ca 12.000 kroner/år). Litt dyrere er deltidsutdanninger i Gestaltterapi (15.000 kroner/år), aromaterapi og osteopati (ca 17.000 kroner/år). Enda dyrere er deltidsutdanninger i biopati, fargerterapi, polaritetsterapi og yoga (ca 20.000 kroner/år) og deltidsutdanninger i akupunktur og helhetsterapi (ca 23.000 kroner/år). Den dyreste deltidsutdanningen er i homøopati (ca 29.000 kroner/år). På årsbasis er ikke heltidsutdanningene særlig mye dyrere, de tilbys i akupunktur (30.000 - 40.000 kroner/år) og i helhetsterapi (39.000 kroner/år).

Hvor mye må studentene betale årlig for utdanninger i de forskjellige fagområdene i alternativ medisin?

- Akupunktur gjennomsnitt 23.200 kroner/år for deltidsutdanning, fra 15.000 til 26.000 kroner/år, og 30.000 - 40.000 kroner/år for heltidsutdanning.
- Akupressur gjennomsnitt 4.700 kroner/år.
- Aromaterapi gjennomsnitt 17.300 kroner/år, fra 12.000 til 24.000 kroner/år.
- Biopati 22.200 kroner/år.
- Fargeterapi 21.000 kroner/år.
- Gestaltterapi 14.500 kroner/år.
- Healing 6.200 kroner/år.
- Helhetsterapi gjennomsnitt 23.100 kroner/år for deltid, fra 18.000 til 28.000 kroner/år, og 38.700 kroner/år for heltid.
- Homøopati gjennomsnitt 28.500 kroner/år, fra 26.000 til 30.000 kroner/år.
- Kinesiologi gjennomsnitt 12.300 kroner/år, fra 6.000 til 18.500 kroner/år.
- Osteopati 17.000 kroner/år.
- Polaritetsterapi 19.200 kroner/år.
- Soneterapi gjennomsnitt 11.100 kroner/år, fra 10.000 til 13.500 kroner/år.
- Yoga 20.000 kroner/år.
- Grunnmedisin gjennomsnitt 10.700 kroner/år, fra 3.000 til 20.000 kroner/år.

3.3 Studiekostnader pr. time

Studentene betaler pr. undervisningstime *fra 31 kroner/time til 250 kroner/time*. Den relativt billigste utdanningen er i healing, den relativt dyreste i akupunktur. I de fleste typene alternativ medisin koster utdanningene *gjennomsnittlig fra 70 til 110 kroner pr. undervisningstime*.

Hvor mye må studentene betale pr. undervisningstime i de forskjellige fagområdene av alternativ medisin?

- Akupunktur heltidsutdanning fra 31 til 34 kroner/time, deltidsutdanning fra 72 til 246 kroner/time, gjennomsnitt 93 kroner/time.
- Akupressur 145 kroner/time.
- Aromaterapi fra 96 til 128 kroner/time, gjennomsnitt 113 kroner/time.
- Biopati vet vi ikke, siden antall timer undervisning ikke er oppgitt.
- Fargeterapi 69 kroner/time.
- Gestaltterapi 104 kroner/time.
- Healing 45 kroner/time.
- Helhetsterapi fra 78 til 146 kroner/time, gjennomsnitt 106 kroner/time.
- Homøopati fra 80 til 113 kroner/time, gjennomsnitt 92 kroner/time.
- Kinesiologi fra 66 til 135 kroner/time, gjennomsnitt 99 kroner/time.
- Osteopati 70 kroner/time.
- Polaritetsterapi 112 kroner/time.

- Soneterapi fra 53 til 100 kroner/time, gjennomsnitt 77 kroner/time.
- Yoga 57 kroner/time.
- Grunnmedisin fra 36 til 132 kroner/time, gjennomsnitt 76 kroner/time.

Lærestedene kan ta den pris de måtte ønske ut fra hva studentene er villige til å betale. Etter flere klager fra studenter undersøkte Forbrukerrådet studievilkårene ved 17 private skoler i alternativ medisin, særlig vilkår for forskuddsbetaling og betaling ved ikke-oppmøte eller avbrutt utdanning. Flere av skolene har studieavgifter på 20.000 - 30.000 kroner i året for deltidsutdanning. Det ble i media (Aftenposten 9.4.97) sagt at dette er over det dobbelte av hva Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet vil akseptere dersom det søkes om godkjenning av utdanningen. Dette er imidlertid ikke riktig. Departementet kan riktignok nekte godkjenning av en privat utdanning om studieavgiftene/skolepengene er særlig høye; vanligvis vil opp til ca 40.000 kroner årlig for heltidsutdanning bli godtatt. Statens lånekasse for utdanning gir maksimalt ca 19.000 kroner årlig i *lån for å dekke studieavgifter* i private høyskoler eller skolepenger i privat videregående utdanning. Studenter og elever må selv dekke differansen mellom dette og de reelle studieavgiftene/skolepengene. En deltidsutdanning må være minst 50 prosent av en heltidsutdanning for at studenter skal kunne få lån i Lånekassen. Siden læresteder i alternativ medisin hittil ikke har søkt departementet om godkjenning av sine utdanninger på høyskolenivå eller videregående skoles nivå (unntatt læresteder i grunnmedisin), vet vi ikke hvor høye studieavgifter som ville bli godtatt for deltidsutdanninger. Hvis studentene fikk muligheter til lån og stipend i Statens lånekassen, ville imidlertid studentgrunnet for heltidsstudier kunne økes.

4 Hvilke opptakskrav har utdanningene?

Lærestedene i alternativ medisin har svært ulike opptakskrav. Noen læresteder har flere opptakskrav, enten som alternativer eller som kombinasjoner. (Se tabell V.3). Vel halvparten av lærestedene, tyve læresteder, stiller krav om tidligere utdanning mens femten læresteder ikke gjør det.

- Syv læresteder krever at studentene tidligere har fullført en *høyere utdanning i helsefag* (lege, sykepleier, fysioterapeut o.l.). Ved fire av disse lærestedene kan studenter med lang utdanning i *alternativ medisin* (akupunktør, homøopat, kiropraktor) også tas opp.
- Fire læresteder krever at studenten ved opptak har fullført utdanning i *grunnmedisin* dvs anatomi, fysiologi og patologi. Andre læresteder har dette som en del av studiet. Slik utdanning i grunnmedisin kan være av ulikt omfang og tilsvare nivået i andre utdanninger (hjelpepleier, sykepleier o.l.).
- Åtte læresteder krever generell studiekompetanse fra *videregående skole*. To læresteder krever at studenter har utdanning som hjelpepleier eller helsefag fra videregående skole, to læresteder krever videregående skole.
- Tre læresteder stiller krav til minimums *alder* (fra 18 til 23 år).
- Syv læresteder stiller som eneste krav at studenten er *personlig egnet* til utdanningen/yrkesutøvelsen; tre læresteder krever personlig egnethet i tillegg til krav om tidligere utdanning.
- Syv læresteder har *ingen formelle krav* ved opptak av studenter.

De "*utdanningsfokusede*" *fagområdene* i alternativ medisin der lærestedene stiller krav til studentene om tidligere fullført utdanning, er akupunktur, aromaterapi, Gestaltterapi, helhetsterapi, homøopati, lysterapi, osteopati, polaritetsterapi og tildels grunnmedisin.

De "*personfokusede*" *fagområdene* i alternativ medisin der lærestedene krever at studentene er personlig egnet, har en viss alder eller de ikke stiller noen formelle krav, er akupressur, biopati, fargeterapi, healing, kinesiologi, soneterapi og yoga.

Hvilke opptakskrav har ulike læresteder i fagområdene?

- Noen utdanninger er videreutdanning på deltid for helsepersonell fra skolemedisin og alternativ medisin. Studenter må tidligere ha fullført en høyere utdanning i helsefag for opptak ved tre læresteder i akupunktur, et i homøopati, et i lysterapi, et i osteopati og et i polaritetsterapi. De kan også bli tatt opp med en annen utdanning i alternativ medisin i to av disse lærestedene i akupunktur samt i lysterapi og polaritetsterapi.
- Grunnmedisin kreves ved opptak av studenter ved tre læresteder i akupunktur og to læresteder i aromaterapi.
- Generell studiekompetanse kreves av et lærested i aromaterapi, et i Gestaltterapi, to i helhetsterapi, to i homøopati og to i grunnmedisin. Dette er opptakskravet til helsefagutdanninger ved høyskoler.
- Videregående skole er opptakskrav til et lærested i aromaterapi og et lærested i akupunktur (heltidsstudier). Helsefag fra videregående skole (samt personlig egnethet og minimum 18 år) kreves ved et lærested i soneterapi, mens hjelpepleierutdanning er et alternativ for polaritetsterapi.
- Minstealder kreves ved opptak til to læresteder i soneterapi (18 år, 20 år) og et lærested som utdanner yogalærere (23 år).
- Personlig egnethet for utdanningen/yrkesutøvelsen kreves for opptak ved et lærested i akupressur, to i aromaterapi, et i healing, et i homøopati (pluss generell studiekompetanse), et i kinesiologi, et i polaritetsterapi (hvis ikke helsefagutdanning), to i soneterapi (det ene pluss helsefagutdanning) og et i yoga.
- Ingen formelle krav for opptak har et lærested i aromaterapi, et i biopati, et i fargeterapi, to i kinesiologi, et i soneterapi, et i grunnmedisin samt et lærested som har utdanning i akupressur, aromaterapi, kinesiologi og grunnmedisin.

5 Undervisnings- og eksamensform

Nesten alle utdanningene i alternativ medisin tas på *deltid* i løpet av en periode fra ett år til fem år, de fleste i løpet av to til tre år. Studentene må betale tildels høye studieavgifter og kan ikke få lån i Statens lånekasse for utdanning. Studentene må derfor vanligvis være i jobb mens de utdanner seg. For at studentene skal klare å gjennomføre så lange utdanningsløp ved siden av yrkesaktivitet og eventuell familie, må utdanningen være fleksibelt lagt opp.

5.1 Hvordan er undervisningen organisert?

Oversikt over hvordan utdanningene i alternativ medisin er organisert er gjengitt i tabell V.4. Vi oppsummerer her lærestedenes svar på dette spørsmålet.

- Det vanligste er at undervisningen er organisert i “*weekendseminarer*”, at undervisningen foregår i helgene fra fredag kveld til søndag kveld. Med intensiv undervisning regner lærestedene dette for tre dager. Minst 25 av 35 læresteder organiserer undervisningen slik (syv læresteder oppga bare “*deltid*”).
- Ni læresteder bruker “*utvidede weekendseminarer*” eller langweekender, der undervisningen foregår i helgen og en - to arbeidsdager i tillegg. Her vil yrkesaktive studenter måtte bruke feriedager eller jobbe inn disse dagene. Noen av disse lærestedene bruker også vanlige korte helgekurs, f.eks. i første del av utdanningen.
- To læresteder har undervisning konsentrert i *en ukes perioder*, i aromaterapi 4 moduler som varer 5 dager og i homøopati 5 blokker som varer 6 dager. Her brukes også deler av helgen.
- Tre læresteder har undervisning *en eller to dager i uken*. Det gjelder akupunktur, aromaterapi og soneterapi. I akupunktur er helgekurs et alternativ.
- Fem læresteder har undervisning *om kvelden*, tre av disse har også undervisning i helger. Et lærested i akupunktur underviser leger 3 kvelder i uken og lørdager, andre helsefagutdannede har undervisning 5 kvelder i uken, begge studier skal vare i fire år.
- Fire læresteder har *sommerkurs*. Det brukes for akupunktur, yoga og grunnmedisin praksis. Et lærested har oppgitt at sommerkurset varer fire uker, de andre har ikke oppgitt varighet.

Studentene er opptatt med undervisning i fra ti til tyve helger i året i de lange utdanningene, som er vanlig i de fleste fagområdene. Det vil si undervisning i hele helgen (og ofte en dag eller to ekstra) *fra en helg i måneden til annenhver helg*. I tillegg kommer selvstudier om kveldene og kanskje i noen av de andre helgene. Det er færre enn ti undervisnings-helger i året ved seks læresteder (akupunktur, akupressur,

aromaterapi, kinesiologi, yoga, grunnmedisin).

Teori og praksis kombineres i utdanningene i alternativ medisin, som i de offentlige helsefagutdanningene ved universiteter, høyskoler og i videregående skole. Studentene får praktisk undervisning, de praktiserer selv og de har praktiske eksamener. Vektlegging av teori og av praksis, og sammenhengen mellom dem, er et omdiskutert tema i profesjonsutdanninger. Vi vil her bare gi noen enkle kvantitative mål på forholdet mellom teori og praksis i utdanningene (se for øvrig tabell V.1).

5.2 Omfanget av praksis i utdanningene

Studentene i alternativ medisin *praktiserer som terapeuter for pasienter/klienter* i løpet av utdanningen. For de fleste utdanningene utgjør studentenes *praksis fra 1/2 til 3/4 av hele studiet* i timetall. Vi kan sammenligne dette med helsefagutdanninger ved høyskolene: veiledet praksis både eksternt og ved høyskolen utgjør 1/3 av undervisningen i Mensendieckutdanningen (i tillegg kommer ett års obligatorisk turnustjeneste etter studiet) og 1/2 av undervisningen i ergoterapeututdanningen. (Se kapittel 14). Studentenes praksis er kalt “egeninnsats” i spørreskjemaet til lærestedene i alternativ medisin. I tabell V.1 hvor timefordelingen i ulike aktiviteter er oppgitt, har noen læresteder inkludert kollokvier i egeninnsats, mens andre har inkludert selvstudier (lesning av pensum) som egeninnsats.

Studentenes praksis som del av studiet innenfor ulike fagområder:

- Akupunktur 1/2 ved et lærested, ca 2/3 ved tre læresteder.
- Akupressur 1/3 og mer enn 3/4 ved de to lærestedene.
- Aromaterapi 0, 1/2, 2/3 ved to læresteder og mer enn 3/4.
- Biopati og fargeterapi uoppgitt.
- Gestaltterapi 3/4.
- Healing 1/2.
- Helhetsterapi 1/2 og 3/4.
- Homøopati 2/3 ved tre læresteder.
- Kinesiologi 3/4 ved et lærested, ellers uoppgitt.
- Osteopati nesten 1/2.
- Polaritetsterapi nesten 1/2.
- Soneterapi 1/8, 1/5 og 3/4.
- Yoga 1/3 og 1/2.

Hvor mange timer praksis har studentene i løpet av studiet i alternativ medisin?

Ved de fleste lærestedene har studentene mer enn 200 timer praksis. Lærestedene har oppgitt fra 50 timer til 5.000 timer i "egeninnsats", men trolig er selvstudier inkludert i de høyeste timetallene (tabell V.1). Til sammenligning har studentene ikke mer enn 1.312 timer veiledet praksis i ergoterapeututdanningen og 850 timer i Mensendieck-utdanningen, og dette er tre års heltidsstudier. I hvilke fagområder får studentene flest praksistimer i utdanningen?

- Studentene har mer enn tusen timer praksis eller "egeninnsats" i akupunktur (unntatt et lærested), aromapati, Gestaltterapi, helhetsterapi (et lærested), homøopati (alle læresteder) og soneterapi (et lærested). Studentene har nesten tusen timer praksis i yoga (et lærested).
- Studentene har 200 - 600 timer praksis i akupressur, aromaterapi, healing, helhetsterapi (et lærested), kinesiologi (bare et lærested oppgitt) og polaritetsterapi.
- Studentene har mindre enn 200 timer praksis i akupunktur (et lærested), soneterapi (to læresteder) og yoga (et lærested).

5.3 Teoriomfanget i undervisningen

Lærerne underviser i både teoretiske fag og praktiske fag i alternativ medisin. De fleste lærestedene har *fra 50 til 65 prosent teori i direkte undervisning*, resten er praktisk undervisning. Relativt mer teori, 70 til 100 prosent, har læresteder i biopati, fargerterapi, tildels soneterapi og som ventet grunnmedisin (anatomi, fysiologi, patologi). Relativt mindre teori, 25 til 35 prosent, har noen få læresteder i akupressur, helhetsterapi, kinesiologi og polaritetsterapi (tabell V.1)

5.4 Undervisningomfanget i utdanningene

Ved de fleste lærestedene får studentene *direkte undervisning i 300 - 1.000 timer* i løpet av studiet. Minimum er 30 timer undervisning (akupressur), maksimum er 7.000 timer undervisning (akupunktur). Dette omfatter både teoretisk og praktisk undervisning (tabell V.1)

- Mest undervisning, mer enn 1.000 timer, får studentene i akupunktur (unntatt et lærested), delvis helhetsterapi, homøopati, osteopati og delvis yoga.
- Undervisning i 300 - 1.000 timer får studentene i aromapati, fargerterapi, Gestaltterapi, healing, delvis helhetsterapi, delvis kinesiologi, polaritetsterapi, soneterapi og delvis grunnmedisin.
- Minst undervisning, mindre enn 300 timer, får studentene i akupunktur (et lærested), akupressur, aromaterapi, delvis kinesiologi, delvis yoga og delvis grunnmedisin.

5.5 Kollokvier og fordypningsoppgaver

Hvis det er organisert *kollokvier*, bruker studentene vanligvis 100 - 400 timer til det i løpet av studiet. I noen utdanninger brukes det mer, 800 timer brukes til kollokvier ved et lærested i homøopati.

Studenter må *skrive en oppgave* som del av utdanningen ved seks læresteder: i akupunktur, Gestaltterapi, healing, osteopati, polaritetsterapi og soneterapi. Lærestedene kaller dette “fordypningsoppgave”, “diplomoppgave” eller “hovedoppgave”, men omfanget er for de fleste vesentlig mindre enn slike oppgaver ved universiteter og høyskoler.

5.6 Eksamen og bruk av ekstern sensur

Ved de fleste lærestedene brukes 10 - 20 timer til *eksamener* i hele studiet. Noen læresteder i akupunktur, helhetsterapi, homøopati og soneterapi bruker mer, 40 - 150 timer (tabell V.1). Eksamener brukes ikke ved fem læresteder: i healing, kinesiologi (et lærested), lysterapi og yoga (tabell V.4). Alle de andre lærestedene avslutter undervisningen med eksamen(er):

- Alle har en eller flere skriftlige eksamener i fagene, unntatt i Gestaltterapi.
- Muntlig eksamen i teorifag er ikke så vanlig, det brukes av læresteder i akupunktur, tildels i aromaterapi, i helhetsterapi og tildels i kinesiologi.
- Muntlig eksamen i en oppgave skrevet av studenten brukes i Gestaltterapi.
- Muntlig eksamen i praktiske fag er tildels knyttet til praktisk eksamen, i helhetsterapi og kinesiologi.
- Alle læresteder har minst en praktisk (“klinisk”) eksamen.

De aller fleste lærestedene, i alt 23, bruker *ekstern sensor ved eksamener*. Tre av disse sier de bruker ekstern sensor bare ved (avsluttende) praktiske eksamener, her brukes erfarne utøvere. Et lærested i akupunktur bruker kinesiske professorer som sensorer. Lærestedene ble ellers ikke spurt om sensorene var utøvere eller lærere fra andre læresteder, trolig er utøvere mest brukt. Syv læresteder bruker ikke ekstern sensor ved eksamener, det gjelder i akupunktur, aromaterapi, Gestaltterapi, kinesiologi, polaritetsterapi, soneterapi og grunnmedisin. Dette er unntak innen disse fagområdene. I grunnmedisin er det et svensk lærested som ikke bruker ekstern sensor. Svenske universiteter og høyskoler er ikke pålagt å bruke eksterne sensorer ved eksamener, i motsetning til norske universiteter og høyskoler.

6 Hvilke fag undervises det i og i hvilket omfang?

Kjernen i utdanningene er de *alternativ medisinske fagene*, det som skiller de ulike utdanningene og alternative terapiformene fra hverandre. Vi skal her først ta for oss fagprofilen i de ulike utdanningstilbudene. Lærestedene ble også spurt spesifikt om de har undervisning i etikk, kvakksalverloven, klientbehandling og journalføring, deres svar på disse spørsmålene presenteres samlet til slutt i kapitlet.

Lærestedene ble spurt om: “Hvilke fag undervises det i? Beskriv faget (-ene). Hvis flere fag, hvilke er hovedfag og hvilke er bifag/støttefag? Hvor mange timer undervises det i det enkelte fag i løpet av hele studietiden.”

Ikke alle lærestedene har oppgitt timefordelingen i de ulike fagene, men nesten alle har oppgitt hvilke fag de har og mange har oppgitt hva som er deres hovedfag og bifag. Dermed vet vi også noe om fagprofilen for de utdanninger der antall timer i de ulike fagene ikke er oppgitt. Summen av timer undervisning i ulike fag er for noen få læresteder forskjellig fra totalt oppgitt antall timer i direkte undervisning (i tabell V.1). Disse lærestedene kan på spørsmålet om timefordelingen på ulike fag ha unnlatt å spesifisere timer i enkelte mindre fag, eller hatt vansker med å skille mellom tid til direkte undervisning og egeninnsats i klinisk praksis.

Den følgende oversikten over fagene i utdanningene er relativt detaljert, ut fra hvordan lærestedene har svart.

6.1 Akupunktur

Academy for Acupuncture

Timer undervisning i ulike fagområder:

1.	Academy for Acupuncture	Timer i alt	Diagnose og pasientbehandling	Terapeutiske prosedyrer	Grunnmedisin
		156	78	78	må tas som tillegg

Academy for Acupuncture har 156 timer undervisning. Lærestedet skiller mellom klinisk *diagnostiske prosedyrer og pasientbehandling* og teorier for dette som ett hovedområde og *terapeutiske prosedyrer* som et annet, med 78 timer undervisning i hvert område. Academy for Acupuncture bruker betegnelsen energibalanserings- akupunktur om den utdanningen de gir. De underviser i diagnose og behandling i øre- og kroppsakupunktur; dessuten i bruk av massasje, laser, akupunktur nåler, varmebehandling og bio-energiteknikk. Psykosomatikk og samtaleterapi inngår i pensum. I differensialdiagnostikk lærer studentene når de bør gi akupunktur og når

de skal henvise pasienten til annen form for behandling. I tillegg gis en innføring i sykdomslære basert på vestlige medisinske prinsipper. Grunnmedisin inngår ikke i utdanningen, men må tas i forkant.

Nordisk akupunkturhøgskole

Fagområder det undervises i:

2.	Nordisk akupunkturhøgskole	Akupunktur meridianer og punkter	Diagnose og pasientbehandling	Terapeutiske prosedyrer	Mikro-systemer	Moxibusjon og Qigong
----	----------------------------	----------------------------------	-------------------------------	-------------------------	----------------	----------------------

Nordisk akupunkturhøgskole har 1.150 timer undervisning i den treårige utdanningen og 1.750 timer undervisning i den fireårige utdanningen. Utdanningen inneholder en gjennomgang av lokalisasjon av og indikasjoner for de forskjellige *akupunkturmeridianer og punkter*. Flere former for *mikrosystemer* blir gjennomgått som øre-, skalle-, hånd- og fotakupunktur og stikkteknikker som øre-, laser-, Eciwo-, elektro- og periostatal akupunktur samt syvstjernehammer, trekantnål og kopping⁴ m.m. Indikasjoner og kontraindikasjoner for *moksibusjon*, moksibusjon-teknikker⁵ m.m., er inkludert i utdanningen, og det undervises i *diagnostisering og pasientbehandling*. *Qigong* og bruk av denne delen av kinesisk medisin i behandling av sykdom og forskningsresultater på området tas også opp. Flere typer sykdommer gjennomgås, samt hvordan akupunktur kan brukes på akutte lidelser. Akupunktur sett i forhold til vestlig medisin er på pensum. Lærestedet har også kliniske seminarer og forskningsseminar.

Norsk akupunkturskole

Fagområder det undervises i:

3.	Norsk akupunkturskole	Akupunktur ⁶ meridianer og punkter	Diagnose og pasientbehandling	Terapeutiske prosedyrer	Kinesisk naturmedisin	Forskning og hovedoppgave
----	-----------------------	---	-------------------------------	-------------------------	-----------------------	---------------------------

Norsk akupunkturskole har 800 timer undervisning. I *kinesisk naturmedisin* undervises det i Yin-Yang lære, 5 fase teori, læren om indre organer og deres funksjoner foruten etiologi, fysiologi og patologi. Andre hovedområder er *akupunkturpunkter og meridianlære*, terapeutiske *prosedyrer*, *diagnose og pasientbehandling*. Bifag er elektro-, triggpunkt-, Eciwo-, hode- og øreakupunktur, aurikkelmedisin, kinesisk urtemedisin og Tai Qi Chuan. Det gis også undervisning i *forskning* og studentene skal

⁴Glass som ved vakuumpresur suges fast i huden.

⁵Brenning av tørket burrot.

⁶Her inngår også moksibusjon og kopping som de regner som en del av tradisjonell akupunktur.

gjennomføre et selvstendig faglig arbeide, *hovedoppgave*.

Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur

Fagområder det undervises i:

4.	Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur	Kinesisk akupunktur, moksibusjon og punkter	Kinesisk naturmedisin	Diagnose og pasientbehandling	Homøopatiske emner	Forskningsmetodikk og hovedoppgave
----	--	---	-----------------------	-------------------------------	--------------------	------------------------------------

Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur har 1.150 timer undervisning. Undervisning i meridianlære, punktlokalisering, intervjuteknikk, pulstdiagnose og praktisk klinisk pasientarbeid utgjør 725 timer, mens klinisk undervisning utgjør 425 timer. De underviser i *kinesisk akupunktur og moksibusjons historie* (taoisme), i tillegg gis en kort innføring i *oreakupunktur*. I *kinesisk naturmedisin* undervises det i fysiologisk teori som Yin-Yang lære, 5 element teori, shen syklus og “loven om mor og sønn”, dessuten i Zang-fu patologi, Qu, blod og kroppsvæskens patologi. Det gis også undervisning i De zang - Fu organene⁷. *Diagnose og pasientbehandling* inkluderer bl a innføring i en rekke sykdommer, behandlingsprinsipper og ulike teknikker som nåler, kopping og moksering. Det gis en innføring i homøopati og Bachs blomstermedisin. Innføring i *forskningsmetodikk* og *hovedoppgave* inngår også i studiet.

Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur

Timer undervisning i ulike fagområder:

5.	Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur	Timer i alt	Kinesisk naturmedisin og akupunktur	Kliniske studier, diagnose og pasientbehandling	Vestlig medisin
	6 årig grunnutdanning	7129	2797	2095	2237 ⁸
	4 årig utd. for leger	1876	ja	ja	nei
	4 årig utd. for helsefagsutd. ⁹	3858	ja	ja	nei

Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur er nyopprettet, slik at studieopplegget deres ikke er utprøvet på norske studenter ennå. Tilbudet deres er det mest omfattende i alternativ medisin i Norge, med seks års grunnutdanning på heltid, et fire års deltidsstudium for leger og et fire års deltidsstudium for sykepleiere, fysioterapeuter, kiropraktorer og homøopater. De to fireårige studiene har undervisning i de samme fagene som det seksårige studiet unntatt

⁷Hjerte, lever, milt, lunger, nyrer, galleblære, mave, tynntarm, tykktarm, blære og sanjiao.

⁸Hvorav 796 timer utgjør grunnmedisin.

⁹Sykepleiere, fysioterapeuter, kiropraktorer og homøopater.

grunnmedisin. Studiet for andre helsefagutdannede enn leger har omtrent samme timetall i de ulike fagene som i det seksårige studiet, mens studiet som er beregnet på leger har langt færre timer i de ulike fagene i kinesisk medisin og akupunktur. Undervisningen foregår på engelsk og studentene har også noe undervisning i kinesisk. (Kinesisk språk ser ikke ut til å inngår i det totalt oppgitte timetallet fra lærestedet). Bare for det 6 årige studiet har vi timeangivelse i de ulike fagene. Det seksårige studiet inneholder en rekke basisfag innen *kinesisk medisin og akupunktur* med 2.797 timer undervisning. De underviser 2.095 timer *klinisk i diagnose og pasientbehandling* i kinesisk tradisjon. I tillegg inngår 2.237 timer i grunnmedisin kalt “vestlig medisin”. I *kinesisk naturmedisin* undervises det i fysiologisk og patologisk teori som Yin-Yang lære, 5 elementsteori, Qu, blod og kroppsvæskens patologi mm. I *akupunktur* skal man gå gjennom 150 punkter og ulike teknikker for å behandle ulike symptomer med akupunktur og moksibusjon. Basisundervisning i akupunktur er 504 timer. Ulike skoler i kinesisk medisinsk praksis er tema i 340 timer. Grunnmedisin er anatomi/fysiologi og patologi/sykdomslære.

6.2 Akupressur (Shiatzu massasje)

Bio Medius akademiet

Fagområder det undervises i:

6.	Bio Medius akademiet	Shiatzu massasje
----	----------------------	------------------

Bio Medius akademiet har 36 timer undervisning i *shiatzu massasje* som bygger på akupunkturprinsippet.

Norsk akupressurskole

Fagområder det undervises i:

7.	Norsk akupressurskole	Akupunktur	Kinesisk medisin	Behandlingsteknikker
----	-----------------------	------------	------------------	----------------------

Norsk akupressurskole har 192 timer undervisning, der 58 timer er teori og 134 timer er undervisning i behandlingsmetode. Det undervises i *kinesisk medisin og akupunktur* (Yin og Yang, Qi, Zang Fu, meridianer, punkter og diagnose). De lærer om behandling av lidelser og smerte. *Behandlingsteknikker* som gjennomgås er palpering, trykk teknikker og tuina teknikker.

6.3 Aromaterapi

Akademi for bio-fysiologi

Fagområder det undervises i:

8.	Akademi for bio-fysiologi	Aromaterapi	Muskel og skjelettanatomi	Patologi	Massasje	Soneterapi
----	---------------------------	-------------	---------------------------	----------	----------	------------

Akademi for bio-fysiologi har rettet utdanningen mot fysikalsk aromaterapi; “målrettet massasje av sliten og stresset muskulatur”. De har undervisning i *muskel- og skjelettanatomi, patologi, aromaterapi, massasje og soneterapi*. De har ikke oppgitt antall timer i undervisningen.

Bio Medius akademiet

Fagområder det undervises i:

9.	Bio Medius akademiet	Aromaterapi	Oljelære	Patologi	Massasje
----	----------------------	-------------	----------	----------	----------

Bio Medius akademiet har undervisning i 128 timer i aromaterapi. Fagene er *aromaterapi og oljelære, massasje og patologi*. De har oppgitt hvor mange timer fagene har for studiet som helhet, dvs de har inkludert studentenes praksis. Trolig vil fagene ha omtrent samme del av undervisningen. Mest tid brukes til aromaterapi og oljer (420 timer eller 52,5 prosent), deretter massasje (360 timer eller 45 prosent) og noen timer er om behandlingsvurdering, patologi (20 timer eller 2,5 prosent). Til sammen 800 timer utgjør dette studiet i sin helhet.

Chakra akademiet

Timer undervisning i ulike fagområder:

10.	Chakra akademiet	Timer i alt	Aromaterapi og oljelære	Massasje	Patologi og sykdomsbilder	Psykologi, og meditasjon	Annet
		199	42	49	30	40	38

Chakra akademiet har oppgitt 150 timer undervisning, men summen av fagene de har oppgitt er 199 timer. Det undervises 42 timer i *psykoaromaterapi og oljelære*, 49 timer i *massasje* (hvorav 6 timer i akupressur), 30 timer i *patologi og sykdomsbilder*, 15 timer i *psykologi* (farge- og behandlings-), 25 timer i *meditasjon* og chakra lære (selv-styrking), dessuten 30 timer i *andre fag*: meridianer 8 timer, kjemi 3 timer, kost/ ernæring 4 timer, etikk og kommunikasjon 15 timer, journalskriving 3 timer.

Norsk institutt for aromaterapi og aromapati

Timer undervisning i ulike fagområder:

11.	Norsk institutt for aromaterapi og aromapati	Timer i alt	Aromaterapi oljelære	Massasje	Behandlingsvurdering (Patologi)	Psykologi, og meditasjon	Sonetarapi	Muskelskjelett-anatomi	Annet
	Aromaterapi (1 år)	250	ja	ja	må tas i tillegg	nei	nei	må tas i tillegg	ja
	Aromapati (2 år)	450	ja	ja	ja	ja	nei	ja	ja

Norsk institutt for aromaterapi og aromapati har 250 timer undervisning i aromaterapiutdanning og 450 timer undervisning i aromapatiutdanning. I aromaterapi undervises det i *aromaterapi og oljelære* deriblant psykoaromaterapi, chakraterapi med essensielle oljer, Bachs blomstermedisin og fytologi¹⁰. *Massasje* inngår i utdanningen og en del *andre fag*: kinesiologi som testmetode, Yin Yang og auraprinsippet, kjemifordypning og behandlinger i forhold til ulike type problemer. Studentene må ta grunnmedisin for å få bli godkjent som aromaterapeut av lærestedet, ellers får de ikke utstedt utdanningsbevis og diplom. Aromapati er klinisk aromaterapi, og her inngår *grunnmedisin* i studiet. De har samme temaer i *aromaterapi og oljer*, *massasje* og *andre fag* som i aromaterapeututdanningen. I tillegg lærer studentene å stille *diagnose*, de har *fysiologiske og farmakologiske fag* og de må orientere seg i forskning på deres eget felt. Aromaterapi utgjør 1/6 av studiet, grunnmedisin 2/6, aromapati 2/6, dessuten utgjør *samsfunnsfag, historie, filosofi, etikk og psykologi* til sammen 1/6.

Shirley Price aromaterapi i Norge

Timer undervisning i ulike fagområder:

12.	Shirley Price aromaterapi i Norge	Timer i alt	Aromaterapi og oljelære	Massasje	Psykologi, og meditasjon	Sonetarapi	Muskelskjelett-anatomi	Annet
		200	56	86	12	11	anbefales	35

Shirley Price aromaterapi i Norge har 200 timer undervisning i aromaterapi, med 56 timer i *aromaterapi og oljer*, 86 timer i *massasje*, 12 timer i *psykologi* og aromaterapiens psykosomatiske og psykonevroimmunologiske effekt, 11 timer er innføring i *sonetarapi og akupressur/shiatzu*. *Andre fag* er ernæring, svangerskap og spedbarn, etikk og forretningsdrift og kundebehandling.

6.4 Biopati

Biopat og urteskolen

Fagområder det undervises i:

¹⁰Dyrkningsmetode og oppbevaring av oljer.

13.	Biopat og urteskolen	Biopatiske prinsipper og konsultasjon	Ernæring, vitaminer mineraler	Fytoterapi og symbioseterapi	Anatomi, fysiologi og sykdomslære	Immunologi
-----	----------------------	---------------------------------------	-------------------------------	------------------------------	-----------------------------------	------------

Biopat og urteskolen har ikke oppgitt antall timer i undervisning for sin biopat utdanning som tas over 3 år. Det gis imidlertid to dagers undervisning i måneden og noen seminarer i tillegg. Hovedfagene er *alternativ sykdomslære, biopatiens prinsipper, ernæring med vitaminer og mineraler, fytoterapi, symbioseterapi, anatomi/fysiologi/ sykdomslære, immunologi, immunterapi* og *biopatisk konsultasjon*. Bifag er øreakupunktur, meridianlære, irisanalyse, kinesiologi, psykoterapi og klinikkdrift.

6.5 Fargeterapi

Colour Energy internasjonale fagskole

Fagområder det undervises i:

14.	Colour Energy internasjonale fagskole	Farge-terapeutiske fag	Akupunktur og soneterapi	Chakralære og kinesiologi	Ernæring, kommunikasjon, praksisdrift
-----	---------------------------------------	------------------------	--------------------------	---------------------------	---------------------------------------

Colour Energy internasjonale fagskole har 909 timer undervisning. Noen temaer er generelle *kunnskaper om farger*, av naturvitenskapelig art eller som reflekterer over ulike aspekter ved farger i vårt dagligliv (interiør, klær etc). Andre temaer er å se farger i lys av alternativ medisinske fag som *akupunktur, soneterapi, chakralære* og *kinesiologi*. Ellers undervises det i *farger og uttrykksterapi, aura fargetolkning og behandling, lys og laser behandling, vibrasjonsterapi, lys og fargestimulering*. Andre fag er *ernæring, kommunikasjon* og å *drive egen praksis*.

6.6 Gestaltterapi

Norsk Gestaltinstitutt

Norsk Gestaltinstitutt har 557 timer undervisning i gestaltterapi. Lærestedet har ingen fagplan i tradisjonell forstand, men vil se på dette i forbindelse med offentlig godkjenning. Studiet er foreløpig lagt opp etter følgende temaplan: *intrapyskologisk dialog, kreative tilpasningsmåter, kontakt og kontaktsforstyrrelser, grunnleggende ferdigheter som rådgiver, vilje, kjærlighet og ansvarlighet, deler og helheter, innøving av terapeutiske ferdigheter, den paradoksale kunnskap om forandring, terapeutiske forhold klient - terapeut, menneskesyn, didaktikk*

6.7 Healing

Nordisk healerinstitutt

Fagområder det undervises i:

16.	Nordisk healerinstitutt	Psykologiske fag	Healing	Religiøse og filosofiske fag	Andre alternativ medisinske fag
-----	-------------------------	------------------	---------	------------------------------	---------------------------------

Nordisk healerinstitutt har 344 timer undervisning i healingutdanningen. *Psykologiske fag* er esoterisk psykologi, psykisme, og dynamisk psykiatri. Det undervises i flere former for *healing*: mentalhealing, energihealing, håndpåleggelse, spiralhealing, healingmassasje og tankens kraft. *Fag av filosofisk og religiøs art* er meditasjon, kosmologi, metafysikk, åndsvitenskap, esoterisk filosofi, aktiv bønn. De har også *alternativ medisinske fag* som meridianlære, balansering, bioenergi samt “holistisk forståelse av celler, organer, knokler og bevissthet”.

6.8 Helhetsterapi

Timer undervisning i ulike fagområder eller hva undervises det i?

Fagområder	17. Nordnorsk naturterapiskole	18. Norsk høyskole for	
		3,5 år deltid	4 år
Timer i alt:	411	1190	2400
Naturvitenskapelig grunnlag	ja ¹¹	300	600
Ernæring	nei	30	225
Kinesiologi	nei	280	210
Aromaterapi	nei	75	75
Akupressur	ja	-	-
Massasje	ja	-	-
Fotsoneterapi	ja	75	60
Akupunktur	ja	45	150
Fargeterapi	nei	15	-
Bachs blomstermedisin	nei	15	15
Samfunnsvitenskapelige fag	ja	-	600
Hovedoppgave	nei	-	300
Klinikktraining	ja	250	90
Annet	ja	30	75 ¹²

¹¹Anatomi, fysiologi og patologi.

¹²Alternativt kosthold

Nordnorsk naturterapiskole

Nordnorsk naturterapiskole har 411 timer undervisning. Fagene er *grunnmedisin, akupressur*, ulike typer *massasje, fotsoneterapi, psykologi* som er klassifisert under samfunnsfag, foruten øreakupunktur, meridanlære og moksa som vi har plassert under *akupunktur*.

Norsk høgskole for helhetsterapi

Norsk høgskole for helhetsterapi utdanner for flere alternative behandlingsformer. En ferdig utdannet helhetsterapeut herfra kan gi behandling i *aromaterapi, kinesiologi, øreakupunktur, fotsoneterapi* og *meridiandrenasje*¹³. Skolen tilbyr både heltidsutdanning med 2.400 timer undervisning og deltidsutdanning med 1.260 timer undervisning, der lærestedet har oppgitt hvilke fag som fyller 1.190 timer. Heltidsstudiet har 600 timer i *naturvitenskapelig grunnlag*, dobbelt så mye som deltidsstudiet. *Hovedoppgave* på 300 timer inngår bare i heltidsstudiet. Deltidsstudiet har noe mer undervisning i kinesiologi og langt mer klinikkarbeid enn det er i heltidsstudiet. Enestående for heltidsstudiet blant utdanningene i alternativ medisin er at så mye som 600 timer av undervisningen er i *samfunnsfag*: helsepolitikk, psykologi, sosiologi, sosialantropologi, helhetsterapeutisk grunnlagstenkning og i prosjekt-, forsknings- og utviklingsarbeid.

6.9 Homøopati

Nordisk høgskole for homøopati

Timer undervisning i ulike fagområder:

19. Nordisk høgskole for homøopati	Timer i alt	Homøopatiske emner	Klinikk	Etikk, samfunn, sosialmedisin, økologi m.m.	Forskning	Veterinær medisin	Etablering av praksis
	1084	520	460	60	15	14	15

Nordisk høgskole for homøopati har 1084 timer undervisning, med 520 timer i *homøopatiske emner*, 460 timer *undervisning i klinisk arbeid*, 60 timer i *sosialmedisinske og økologiske fag*, 15 timer i *forskning*, 14 timer i *veterinærmedisin* og 15 timer i hvordan etablere praksis.

¹³Meridiandrenasje går ut på løse blokkeringer i energibanene (meridianene) for å oppnå energibalanse. Metoden er mye anvendt på bekkenløsning, ryggglidelser og idrettsskader.

Norsk akademi for naturmedisin

Fagområder det undervises i:

20.	Norsk akademi for naturmedisin	Homøopatiske emner	Klinikk	Grunnmedisin og sykdomsfag	Metodikk og forskning	Naturopatiske emner ¹⁴	Hovedoppgave
-----	--------------------------------	--------------------	---------	----------------------------	-----------------------	-----------------------------------	--------------

Norsk akademi for naturmedisin har 1.676 timer undervisning. De har to studieretninger: homøopati og naturopati. Felles fagområder er *klinikkarbeid, grunnmedisin og sykdomsfag, metodikk og forskning*. En *hovedoppgave* inngår i utdanningen.

Skandinavisk institutt for klassisk homeopati

Fagområder det undervises i:

21.	Skandinavisk institutt for klassisk homeopati	Homøopati	Klinisk trening	Forskningsmetodikk	Åpne egen praksis	Ernæring	Stress management	Hovedoppgave
-----	---	-----------	-----------------	--------------------	-------------------	----------	-------------------	--------------

Skandinavisk institutt for klassisk homeopati har 1.008 timer undervisning. Hovedfag er *homøopatiske emner*: homøopatisk filosofi og teori, homøopatisk metode, legemiddellære og klinisk trening. Bifag er *forskningsmetodikk, ernæring, stress management* og *hvordan drive egen praksis*. *Hovedoppgave* inngår dessuten i utdanningen.

6.10 Kinesiologi

Biomedisinsk senter

Timer undervisning i ulike fagområder:

22.	Bio medisinsk senter	Timer i alt	Kinesiologi
		300	300

Biomedisinsk senter har 300 timer undervisning i *kinesiologi*.

¹⁴Ernæring, urtemedisin, økologisk medisin, orientalsk medisin og manuelle og psykologiske terapier.

Bio-Medius akademiet*Fagområder det undervises i:*

23.	Bio-Medius akademiet	Kinesio-logiske emner	Psyko-logiske emner	Biokjemi	Fem elements teorien	Chakra-systemet	Blomster-medisin og essenser
-----	----------------------	-----------------------	---------------------	----------	----------------------	-----------------	------------------------------

Bio-Medius akademiet har 92 timer undervisning. Foruten *kinesiologiske emner* som går ut på å forstå kroppens nevromuskulære system i forhold til andre kroppsfunksjoner, lærer de forskjellige *teknikker* for å “avbalansere kropp og sjel”. De har *biokjemi* fordi testing av kosttilskudd og testing av matvarer for allergiske reaksjoner inngår som et arbeidsområde for deres kinesiologer. I tillegg gjennomgås kinesisk fem element teori, chakrasystemet, blomstermedisin og essenser, ansiktsdiagnose, nevrologvistisk programmering, transaksjonsanalyse, projeksjoner og visualisering.

Jessheim naturterapi*Timer undervisning i ulike fagområder:*

24.	Jessheim naturterapi	Timer i alt	Kinesiologi
		80	80

Jessheim naturterapi har undervisning i 80 timer i *kinesiologi/kroppsbalansering (TFH)* dvs. Touch for Health. Dette baserer seg på muskeltesting og balansering av muskelenergi.

Pedagogisk kinesiologiskole*Timer undervisning i ulike fagområder:*

25.	Pedagogisk kinesiologiskole	Timer i alt	Pedagogisk kinesiologi	Kroppsbalansering	Strukturell nevrologi	Hvordan åpne praksis
		340	180	100	40	20

Pedagogisk kinesiologiskole har 340 timer undervisning. Det undervises i ulike metoder i *kinesiologi*: One Brain metode 100 timer, kroppsbalansering (Touch for Health) 60 timer, “Mennesket bak strukturen” 80 timer. Undervisningen i kinesiologi er integrert med aktuelle kunnskaper fra anatomi, fysiologi, meridianlære og ernæring. Ellers har de 40 timer i *strukturell nevrologi* og 20 timer i *hvordan åpne praksis*.

6.11 Lysterapi

Biologisk lys AS

Fagområder det undervises i:

26.	Biologisk lys AS	Lysterapi bakgrunn	Fysikken og lys	Hvordan ta prøver	Lys- stimulering
-----	------------------	-----------------------	--------------------	----------------------	---------------------

Biologisk lys AS har ikke oppgitt antall timer undervisning, men de gir korte kurs i lysterapi over 3-4 dager to ganger i året. Med en "normal arbeidsdag" varer kurset et sted mellom 40-60 timer. Kurset inneholder fire elementer: *bakgrunn for lysterapi, fysikken og lys, hvordan ta prøver og lysstimulering.*

6.12 Osteopati

Norsk høyskole i osteopati

Timer undervisning i ulike fagområder:

27.	Norsk høyskole i osteopati	Timer i alt	Basal- medisin	Teoretiske osteopatiske fag	Praktiske osteopatiske fag	Andre fag	Klinikk
		2417	555	470	586	206	600

Norsk høyskole i osteopati gir 2417 timer undervisning i osteopatisk utdanning. Utdanningen har omfattende undervisning i *basalmedisinske fag (grunnmedisin)*, hele 555 timer (206 timer i anatomi og 100 timer i patologi). *Teoretiske osteopatiske fag* omfatter 470 timer (biomekanikk 105 timer, osteopatiske prinsipper 67 timer, analyser og historikk 2 timer). I fire av fagene er halvparten av undervisningen teoretisk og halvparten praktisk: nevrologisk undersøkelse, parietal -, visceral- og kranie-osteopati. *Praktiske osteopatiske fag* utgjør 586 timer (osteopatiske teknikker 84 timer, parietal testing 63 timer, mobilisering 56 timer, funksjonelle teknikker 65 timer og behandling 47 timer) og *andre fag* utgjør 206 timer (hvorav røntgen 86 timer, metode og statistikk 30 timer, ernæring 20 timer, psykologi 18 timer i tillegg til flere mindre fag). Utover dette skal studentene skrive en fordypningsoppgave beregnet til 800 timer.

6.13 Polaritetsterapi

Norsk institutt for polaritetsterapi

Fagområder det undervises i:

28.	Norsk institutt for polaritetsterapi	Polaritetsterapeutiske emner	Ernæring	Psykologi/ livsmønstre	Fysiologisk analyse, patologi	Annet
-----	--------------------------------------	------------------------------	----------	---------------------------	----------------------------------	-------

Norsk institutt for polaritetsterapi har 342 timer undervisning. Hovedfag er *polaritetsterapeutiske emner, ernæring og psykologi/livsmønstre*. Bifag er fysiologisk analyse, patologi, rensende dietter, vitamin og mineral supplering, urter, remedier, Chi

Gong.

6.14 Soneterapi

Den norske alternative helseskole

Timer undervisning i ulike fagområder:

29. Den norske alternative helseskole	Timer i alt	Fotson e-terapi	Kinesisk diagnostisk teori	Medisinske fag	Kinesisk medisin	Psykologi	Praksis teori	Klinisk praksis	Meridianer
	340	135	35	46	43	17	25	38	11

Den norske alternative helseskole gir 340 timer undervisning og de har en rekke fag i sin soneterapiutdanning. Hovedfag er *fotsoneterapi* med 135 timer undervisning. Andre alternativ terapifag er *kinesisk diagnostisk teori* 35 timer, *kinesisk medisin* 43 timer og *meridianer* 11 timer, i alt 89 timer. De underviser også i *medisinske fag* 43 timer, *psykologi* 17 timer, *praksis teori* 25 timer og *klinisk praksis* 38 timer.

Medica Nova

Fagområder det undervises i:

30. Medica Nova	Refleksologi	Arbeidsteknikker og teorier	Anatomi, fysiologi og sykdomslære
-----------------	--------------	-----------------------------	-----------------------------------

Medica Nova har 210 timer undervisning i *refleksologi (soneterapi)*, *arbeidsteknikker og teorier* og i *anatomi, fysiologi og sykdomslære*.

Norsk institutt for zoneterapi

Timer undervisning i ulike fagområder:

31. Norsk institutt for zoneterapi	Timer i alt	Anatomi, fysiologi og patologi	Soneterapi, teoretisk og praktisk
	400	200	200

Norsk institutt for zoneterapi har 400 timer undervisning. *Teoretisk og praktisk soneterapi* omfatter 200 timer. *Anatomi, fysiologi og patologi* utgjør også 200 timer.

Soneterapiskolen i Åsgårdstrand

Timer undervisning i ulike fagområder:

32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	Timer i alt	Anatomi, fysiologi og patologi	Soneterapi teoretisk og praktisk	Øre-akupunktur (teori)	Etikk
	295	tas utenom	228	26	41

Soneterapiskolen i Åsgårdstrand har 295 timer undervisning. Grunnmedisinske fag er ikke inkludert i utdanningen, men må tas utenom. *Teoretisk og praktisk soneterapi* omfatter 228 timer, teoretisk innføring i *øreakupunktur* er 26 timer og *etikk* 41 timer.

6.15 Yoga/Åndedrett

Aruna kurscenter

Timer undervisning i ulike fagområder:

33. Aruna kurscenter	Timer i alt	Psykisk massasje, energi og bevissthetslære, integrativ pust	Spirituell terapi, indre livssyklus, terapeutisk veiledning og etikk
	300	200	100

Aruna kurscenter gir utdanning med 300 timer undervisning. Utdanningen gis innenfor to hoveddeler. Undervisning i *psykisk massasje, energi og bevissthetslære og integrativ pust* utgjør 200 timer og *spirituell terapi, indre livssyklus, terapeutisk veiledning og etikk* utgjør 100 timer.

Yogalærerskolen i Norge

Timer undervisning i ulike fagområder:

34. Yogalærerskolen i Norge	Timer i alt	Om Yoga, historie, begreper	Yogaens teknikker	Tilgrensende metoder	Anatomi og fysiologi
	1100	350	750	100	Tas utenom

Yogalærerskolen i Norge har undervisning i *yogateknikker* 750 timer, *historie om yoga og dens begreper* 350 timer, *tilgrensende metoder* 100 timer: autogen trening, progressiv avspenning, hypnose, kristen og buddhistisk meditasjon. Omkring 900 timer brukes til egen yogaerfaring der studenten fører loggbok. Studenten følger dessuten kurser i anatomi og fysiologi.

6.16 Grunnmedisin

Antall timer undervisning i ulike fagområder:

Lærested:	Timer i alt	Anatomi/fysiologi	Patologi/sykdomslære	Etikk m.m.	Veiledning oppgaveskriving
35. Atlantis medisinske høyskole	500	218	245	27	10
36. Bio-Medius akademiet	88	40	48	ja	nei
37. Nirvanasentret	90	ja	ja	nei	nei
38. Thalamusskolen, Uppsala	400	ja	ja	ja	nei

Atlantis medisinske høyskole

Atlantis medisinske høyskole har den mest omfattende grunnmedisinske utdanningen med 500 timer undervisning. Det undervises i *anatomi/fysiologi* 218 timer, i *patologi/sykdomslære* 245 timer, i *etikk* 27 timer og i *oppgaveveiledning* 10 timer.

Bio-Medius akademiet

Bio-Medius akademiet er det lærestedet i grunnmedisin som har færrest timer til undervisning, 88 timer. De bruker 40 timer til *anatomi/fysiologi* og 48 timer til *patologi/sykdomslære*

Nirvanasentret

Nirvanasentret har 90 timer undervisning i grunnmedisin, med ikke oppgitt timetall for *anatomi/fysiologi* og *patologi/sykdomslære*.

Thalamusskolen

Thalamusskolen har 400 timer undervisning i grunnmedisin, med ikke oppgitt timetall for *anatomi/fysiologi* og *patologi/sykdomslære*.

6.17 Gis det undervisning i etikk og klientbehandling?

Alle læresteder i alternativ medisin har *undervisning i etikk*, unntatt et lærested i kinesiologi som foreløpig ikke har det. Ved noen læresteder er undervisningen i etikk integrert i de andre fagene. Et eksempel er fra lærestedet i Gestaltterapi: "Etikk er ikke fag ved skolen. Skolens undervisning vektlegger etikk gjennom opplæring i lydhørhet, kultivering av eget menneskesyn og trening på ikke-dømmende holdninger."

Alle læresteder i alternativ medisin *gjennomgår kvakksalverloven*, unntatt tre læresteder (akupunktur, polaritetsterapi, yoga), der det ene (polaritetsterapi) opplyser om

hvilke sykdommer de ikke har lov til å helbrede. Noen læresteder opplyser at de også gjennomgår annen relevant lovgivning som deler av helseloven (aromaterapi) og markedsføringsloven (biopati).

Alle læresteder i alternativ medisin (unntatt grunnmedisin) svarte ja på spørsmålet om de har *undervisning i klientbehandling*.

Lærestedene fikk videre spørsmål om det *undervises i regler for journalføring, journalinnsyn, oppbevaring, registrering, innrapportering av uhell, hygiene og forsikringsregler*. De fleste lærestedene svarte ja på dette (21 av 34 læresteder). Her er noen kommentarer fra læresteder som svarte ja: "Journalføring i henhold til kinesisk protokoll til forskjellig nivå ettersom undervisningen skrider frem." "Elevene lærer meget tidlig å føre klinisk relevante journaler for å samle relevante data for diagnose/terapi, dernest for å registrere forandring av pasientens tilstand, dernest for ekstern dokumentasjon og til sist for å gi kontinuerlig tilbakemelding til skolen som hjelper oss i å evaluere egen undervisning og metodikk. Fortløpende tilbakemelding er en kvalitets sikring av det faglige nivå vi tilstreber. Om det vi underviser ikke kan dokumenteres, hva er det verdt?" (akupunktur) Et annet lærested i akupunktur underviser i hygiene tidlig i studiet, i de andre temaene først i et etableringsseminar siste semester.

Tre læresteder svarte nei på spørsmålet om journalføring og registrering: i Gestaltterapi der terapeutforeningen tilbyr veiledning i dette, i kinesiologi, i yoga fordi utdanningen fører frem mot undervisning/innlæring til eget bruk dvs mer et forebyggende og mindre et terapeutisk perspektiv. Ni læresteder underviser ikke i innrapportering av uhell (akupunktur, aromaterapi, biopati, to i homøopati som ikke er pliktige til dette, lysterapi, polaritetsterapi, soneterapi, yoga).

7 Undervisningspersonalets kompetanse

Hva slags lærere en skole har er viktig for å vurdere kvaliteten på utdanningen. I spørreskjemaet fra Sosial- og helsedepartementet ble lærestedene i alternativ medisin spurt om hva slags kompetanse lærerkraftene ved skolen har, dessuten hvor mye lærerne har praktisert faget og om de praktiserer faget nå. Lærestedene ble bedt om å oppgi hva slags utdanning lærerne har, hvor lang erfaring de har fra undervisning og praksis, pedagogisk skoling m.m.

De fleste lærere i alternativ medisin har en kombinasjon av flere utdanninger, både alternative og ikke-alternative utdanninger:

- Mange lærere med utdanning i alternativ medisin har *også høyere utdanning i helsefag* som lege, sykepleier og fysioterapeut. Slik kombinert medisinsk kompetanse har lærerne ved de fleste lærestedene i akupunktur, homøopati, kinesiologi, lysterapi, osteopati og soneterapi.
- Andre lærere med utdanning i alternativ medisin har *også høyere utdanning i pedagogikk eller samfunnsfag* som lærer, førskolelærer, sosionom, noe psykologi, cand.mag. og cand.polit. Slik kombinert kompetanse har lærere særlig i aromaterapi, fargeterapi, healing, kinesiologi, soneterapi og yoga.
- En del lærere har utdanning i *flere typer alternativ medisin*. Noen lærere kombinerer utdanning i terapier som bygger på de samme prinsipper, f.eks. akupunktur og soneterapi basert på bioholografiske- eller ECIWO-metoder. Andre kombinerer utdanninger som bygger på ulike prinsipper (homøopati, aromaterapi/fytoterapi, bioholografiske metoder): akupunktur og biopati, akupunktur og homøopati/osteopati, homøopati og soneterapi, aromaterapi og soneterapi, aromaterapi og heilpraktik.
- *Pedagogisk utdanning* er mest utbredt blant lærere i aromaterapi og kinesiologi. Universitets- og høyskoleansatte med undervisningserfaring brukes særlig i akupunktur og grunnmedisin.

Lærerne i alternativ medisin har *praktisert som terapeuter* i de ulike formene for terapi fra 5 år til 20 år. Mange læresteder har både seniorlærere med mer enn 10 års praksis (som ofte har grunnlagt lærestedet) og juniorlærere med kortere praksis. Noen få lærere underviser på heltid i alternativ medisin og tildels også i helsefag ved universiteter og høyskoler, bl.a. lærere i grunnmedisin. De aller fleste lærere i alternativ medisin praktiserer imidlertid som terapeuter, ofte med egne klinikker, ved siden av å gi teoretisk og praktisk undervisning på deltid. At utdanningen er knyttet til behandling av pasienter er sentralt både for studenter og lærere. *De fleste*

lærestedene har relativt få lærere, fra 2 til 6 lærere er vanlig.

I *akupunktur* har tre av fem læresteder lærere med utdanning i akupunktur i tillegg til helsefagutdanning (lege, sykepleier o.l.) eller annen utdanning i alternativ medisin (biopat, homøopat/osteopat). To av disse lærestedene og et fjerde lærested bruker kinesiske professorer i akupunktur. Det femte lærestedet har lærere med utdanning i akupunktur og minimum 20 vekttall grunnmedisin. En lege-akupunktør har forsket klinisk i 10 år på akupunktur. Lærestedene har to eller flere lærere i akupunktur. De norske lærerne har praktisert i fra 3 - 4 år til 20 år, de kinesiske minimum 10 - 15 år. Alle lærerne praktiserer akupunktur samtidig med undervisningen, et lærested sier det er et krav.

I *akupressur* har de to lærestedene en lærer hver, begge med utdanning i akupunktur som basis for akupressur spesialisering. De har praktisert fra 5 - 6 år til mer enn 20 år, og de praktiserer nå.

I *aromaterapi* har de fem lærestedene lærere med variert utdanningsbakgrunn før de begynte med aromaterapi: hud- og fotterapeut, kosmetolog, soneterapeut, heilpraktiker (tysk), sykepleier, sosionom/diakon, lærer, biologi hovedfag, cand. polit. Noen har utdanning i klinisk aromaterapi i tillegg til pleiende aromaterapi. Ingen har utdanning som fysioterapeuter eller massører. De som ikke har helsefagutdanning, har noe grunnmedisin. Alle lærestedene har lærere med pedagogisk utdanning, fra kurs og voksenpedagogikk til pedagogisk seminar (lektor), spesialpedagogikk og Statens yrkespedagogiske høyskole. Lærerne har 5 - 12 års praksis som aromaterapeuter. De aller fleste lærerne har praksis ved siden av deltidsutdanningen, mens to lærere underviser på heltid også i andre fag (grunnmedisin, sykepleierhøgskole).

I *biopati* er lærerne utdannet som terapeuter i de ulike fagene: ernæring, fytoterapi (urter), kinesiologi, immunterapi, øreakupunktur mm. Som lærere i grunnmedisin brukes noen ganger medisinstudenter i siste årskurs.

I *fargeterapi* har lærere (og studenter) annen utdanning først: førskolelærer, lærer, interiørdesigner o.l. eller terapeut i alternativ medisin. Lærerne har praksis ved siden av deltidsundervisningen.

I *Gestaltterapi* har lærere utdanning som Gestaltterapeut og psykosynteseterapeut i tillegg til annen utdanning: lege, toksikolog, sosionom, cand.philol. lektor. Ingen er psykologer eller psykiatere. Lærerne har 6 - 15 års praksis som gruppe- og individualterapeuter, de praktiserer nå ved siden av deltidsundervisningen.

I *healing* har lærerne utdanning som elektroingeniør (spesialisering i elektromagnetiske felt) og voksenpedagog/yrkeslærer. Dette er trolig den formen for alternativ medisin hvor utdanning spiller minst rolle og evner/personlighet spiller størst rolle. Lærerne har mer enn 10 års praksis og undervisningserfaring.

I *helhetsterapi* har begge lærestedene grunnmedisin undervist av leger eller annet helsepersonell som også underviser ved universiteter og statlige høyskoler. Lærere i de ulike formene for alternativ medisin er praktiserende terapeuter med noe pedagogikk og spesialisering i kinesiologi, soneterapi, akupressur, massasje, ernæring mm. Terapeutene har lang praksis og praktiserer nå. Det ene lærestedet har 15 lærere, flere enn vanlig.

I *homøopati* har to av tre læresteder lærere med homøopatutdanning i tillegg til annen utdanning: lege, fysioterapeut, sykepleier, cand.mag., akupunktur. Andre lærere har bare homøopatutdanning, 4 - 5 år (deltid). For medlemskap i Norske homeopaters landsforbund (NHL) kreves utdanning i homøopati på 975 timer undervisning. Medlemmene er pålagt etterutdanning på 25 timer i løpet av tre år. Derfor har homøopatilærerne norsk eller utenlandsk tilleggsutdanning. Et lærested som også utdanner naturopater (økologisk medisin) bruker lærere utdannet i andre terapiformer: soneterapi, urtemedisin, øreakupunktur, ernæringslære. De fleste lærerne har 10 - 20 års praksis og har selvstendig praksis ved siden av deltidsundervisningen.

I *kinesiologi* har tre av fire læresteder lærere med kinesiologutdanning i tillegg til annen utdanning: fysioterapeut, sykepleier, lærer, cand.polit. De fleste lærerne har også annen alternativ medisin utdanning: akupunktur, ernæringslære, homøopati, helhetsterapi, klassisk massasje, soneterapi. Alle lærerne har noe pedagogisk utdanning: pedagogisk seminar for helsepersonell, pedagogisk høyskole, instruktør utdanning ved dansk kinesiologiskole. Lærerne har 10 - 18 års praksis og har praksis ved siden av deltidsundervisningen. En lærer har skrevet 11 bøker om kinesiologi.

I *hysterapi* brukes en utenlandsk gjesteforeleser som er utdannet lege og psykoterapeut, med 9 års praksis som praktiserer nå.

I *osteopati* brukes norske og utenlandske gjesteforelesere som er leger med osteopatutdanning i tillegg. (Også studentene må være leger eller fysioterapeuter.)

I *polaritetsterapi* har lærerne slik utdanning. De foretar fortløpende "post graduate" trening og oppdaterer sine ferdigheter, også relevant oppdatering i ernæring, Chi Gong, Thai Chi etc. Lærerne har 10 - 13 års praksis og praktiserer ved siden av

deltidsundervisningen.

I *soneterapi* har tre av fire læresteder lærere med soneterapeututdanning i tillegg til annen utdanning: operasjonssykepleier, homøopat/akupunktør, akupunktur i Kina samt fem års universitetsutdanning i samfunnsfag og økonomi. Andre lærere har bare utdanning som soneterapeut/refleksolog. En av lærerne har noe pedagogikk og foreleser ca 600 timer/år ved andre læresteder i alternativ medisin. Lærerne har 4 - 19 års praksis og alle praktiserer nå ved siden av deltidsundervisningen. "Alle er godt kvalifiserte utøvere med egne klinikker og pasienterfaring både fra det tradisjonelle helsevesen og det alternative helsetilbudet."

I *yoga* har de to lærestedene lærere med noe universitetsutdanning eller "8 - 12 års utdanning". Yoga brukes ikke som terapi så lærerne har ikke praksis som terapeuter, men praksis i undervisning (18 - 24 år) og i egenutvikling.

I *grunnmedisin* (anatomi, fysiologi og patologi forkortet a/f/p; tildels også biokjemi, mikrobiologi, farmakologi, samfunnsmedisin) har tre av de fire lærestedene utdannede leger som lærere. Mange av disse har doktorgrad og underviser ved medisinske fakulteter. Noen har også utdanning i akupunktur. I tillegg brukes bioingeniører, fysiologer og psykologer. Ved et lærested er læreren ikke utdannet lege, men har to år av medisinerutdanning og a/f/p på høgsolenivå, den eneste som underviser i grunnmedisin på heltid. En del av lærerne har pedagogisk utdanning. Alle lærerne (unntatt en) praktiserer som leger eller forskere ved siden av undervisningen.

8 Hvilken kompetanse oppnår studentene?

Studenter betaler for de ulike deltidsutdanningene i alternativ medisin for å kunne jobbe som terapeut etterpå, de forventer yrkesutdanning. Alle lærestedene har svart “ja” på spørsmålet om skolens hensikt er å forberede studenten til *erhvervsmessig utøvelse av yrket*. (Unntaket er lærestedene i grunnmedisin, som ikke utdanner til noe yrke men som skal gi ulike terapeuter kunnskaper om anatomi, fysiologi og patologi/sykdomslære.)

Bare halvparten av lærestedene har svart “ja” på spørsmålet om hensikten med utdanningen også er *egenutvikling/ selvhjelp*; det er læresteder i akupunktur (ett av fem), biopati, Gestaltterapi, healing, helhetsterapi, kinesiologi, lysterapi, polaritetsterapi, soneterapi (tre av fire) og yoga. Studenter med psykiske problemer begynner noen ganger på utdanninger i alternativ medisin, de blir bedt om å slutte eller gå i terapi.

Lærestedene i alternativ medisin ble spurt om hva slags *tittel* studentene benytter etter fullført studium (tabell V.5).

- Ved de fleste lærestedene brukes *terapiformen* som terapeut-tittel: akupunktør, akupressør, aromaterapeut, biopat, fargeterapeut, Gestaltterapeut, energihealer, helhetsterapeut/naturterapeut, homøopat, kinesiolog, lysterapeut, osteopat, polaritetsterapeut, soneterapeut, yogalærer.
- Syv læresteder bruker forkortelse for *lærestedets navn* som en del av tittelen: Akupunktør NAS, Helhetsterapeut Nhh, Homeopat NAN, Homeopat SIKH, Zoneterapeut NIZ, S.P. (Shirley Price) Dipl. Aromatherapist, BMA (Bio Medius akademiet) for akupressur, aromaterapi og kinesiologi.
- Noen læresteder understreker sin *faglige tilnærming* i tittelen: Akupunktør - EBA (energibalansering), Klassisk akupunktør TCM (Traditional Chinese Medicine). En lysterapeut kan også kalle seg Vayqueyterapeut etter legen som har utviklet metoden.
- *Medlemskap i forening* av utøvere kan også være en del av tittelen: Akupunktør NAHO (Norske akupunktørers hovedorganisasjon), Akupunktør NFKA (Norsk forening for klassisk akupunktur). De første er utdannet ved Nordisk akupunkturhøgskole (NAS), de andre er utdannet ved Norsk akupunkturskole. Generelt vil de fleste utøvere av alternativ medisin bruke sitt medlemskap i forening(er) for å vise potensielle klienter at de er seriøse utøvere. Også profesjonsutøvere med universitets- eller høgskoleutdanning bruker sitt foreningsmedlemskap som en del av tittelen, særlig der yrkestittelen ikke er beskyttet (f.eks. arkitekt MNAL).

- For klienter kan det være *forvirrende* at ulike terapeuter har nokså like titler. Et eksempel er “naturopat” (i økologisk medisin, urtemedisin og ernæring, utdannet ved homøopati-lærested) og “naturterapeut” (helhetsterapeut utdannet i akupressur, øreakupunktur, massasje og soneterapi). Omvendt kan samme terapeut bruke ulike titler: en soneterapeut kan være refleksolog, en (energi)healer kan også kalle seg bioenergetiker.
- Gestaltterapeuter bruker også tittelen *psykoterapeut*, som er en generell og ubeskyttet yrkestittel slik at hvem som helst kan kalle seg psykoterapeut. Klienter kan tro at denne tittelen krever lang universitetsutdanning, mens f.eks. Gestaltterapeuter har fire års deltidsutdanning. Universitetsutdannede psykologer og psykiater vil sjelden kalle seg psykoterapeuter, nettopp fordi tittelen ikke er beskyttet. (Telefonkatalogens gule sider for Oslo har under “Psykoterapeuter” bare en psykolog, 14 i Gestaltterapi, 9 i psykodrama og enkelte utøvere av andre terapier som Active choice NLP, Therapy cycle process og Integrativ terapi. Under “Psykologer” er derimot alle også medlemmer av Norsk psykologforening, NPF, og mange har spesialisering i klinisk psykologi.)
- For studenter og klienter kan det være forvirrende at begrepet “*diplom*” i en tittel brukes både etter lange og korte utdanninger. Dette gjelder ikke bare i alternativ medisin men generelt, fordi bakgrunnen er ulik språkbruk i andre land. Den ene tradisjonen kommer fra tysktalende land, der diplom-tittel er knyttet til 4 - 6 års profesjonsutdanninger med avsluttende diplomoppgave (slik at Dipl.Ing. tilsvarer sivilingeniør). I alternativ medisin gjelder dette Diplom Helhetsterapeut Nhh som har 4 års utdanning på heltid. Den andre tradisjonen kommer fra engelsktalende land, der Diploma er knyttet til yrkesrettede kurs eller utdanninger som er kortere enn 3 års utdanning til Bachelor’s Degree og som ofte har blitt gitt ved andre høyere læresteder enn universiteter. I alternativ medisin gjelder dette S.P. Dipl. Aromaterapist som godkjennes i England, samt tre utdanninger ved Bio Medius akademiet: Diplom-Shiatzumassør BMA, Diplom-Aromaterapeut BMA, Diplom-Kinesiolog BMA. (Disse utdanningene på deltid er 250 - 750 timer i løpet av ett til to år.)

9 Evalueres utdanningstilbudene?

Det finnes ulike former for vurdering av utdanning, foretatt av ulike aktører. For å systematisere dette kan vi (som Barnett 1992) skille mellom tre ulike innfallsvinkler for å vurdere kvalitet i høyere utdanning:

- det *profesjonelle* systemet der jevnbyrdige og kunnige aktører vurderer hverandre (peer review)
- det *administrative* systemet der den som tildeler ressurser (bl.a. staten) overvåker virksomheten i forhold til resultatindikatorer
- det *markedsorienterte* systemet der kvalitet ses i forhold til kundenes dom gjennom etterspørsel og opinionsundersøkelser.

Det *profesjonelle* systemet for vurdering av utdanninger i alternativ medisin består av utøvere innen faget og av lærere ved andre norske og utenlandske læresteder i alternativ medisin. Noen av disse kan også ha en offentlig godkjent helsefag-utdanning, dvs komme fra andre profesjoner. Denne dobbeltheten av det alternative og det offentlig godkjente inngår også i utdanningene, de fleste utdanningene kombinerer alternative terapier og grunnmedisin. Formålet med profesjonell evaluering kan være både kontroll og læring for å forbedre utdanningen. Hvordan blir lærestedene i alternativ medisin profesjonelt evaluert, og hva er mulig?

- *Fagkonsulenter* vurderer utdanningen når et lærested søker departementet om offentlig godkjenning av studiet, å få eksamensrett etter Privathøyskoleloven slik at studentene kan få studielån (se kapittel 15). Lærestedene i alternativ medisin har hittil ikke søkt om slik godkjenning, med unntak av grunnmedisin.
- En *sakkyndig komite* med utenlandske og norske fagpersoner fra ulike læresteder (og eventuelt profesjonsutøvere) evaluerer utdanningen ut fra studieplaner o l, lærestedets selvevalueringsrapport og et besøk der komiteen diskuterer med lærere, studenter og ledelse. Slik evaluering startet på 90-tallet i norsk høyere utdanning, på initiativ nasjonalt fra departementet og lokalt fra fagmiljøer eller læresteder. Fagmiljøer mener evalueringene har gitt gode innspill til å forbedre utdanningene, kostnadene kan imidlertid bli store (lønn, reiser og opphold for komitemedlemmer). Noen læresteder i alternativ medisin kunne forsøke slik evaluering, som en utvidelse av den internasjonale kontakten de allerede har.
- Flere læresteder bruker *utenlandske gjesteforelesere* til teoretisk og praktisk undervisning i alternativ medisin. Læresteder i akupunktur, Gestaltterapi, homøopati og kinesiologi bruker forelesere fra europeiske land, USA og Kina. (Se kapittel 12.)

- Mange læresteder bruker norske eller utenlandske *eksterne sensorer* ved eksamener i alternativ medisin, særlig ved praktiske eksamener og muntlige eksamener. Norske eksterne sensorer ser ut til å være utøvere og ikke fra andre læresteder, kanskje fordi lærestedene enten er konkurrenter om studenter eller er eneste norske utdanningstilbud i fagområdet. Utenlandske eksterne sensorer er utøvere og lærere, noen er offisielt godkjente i hjemlandet som f.eks. kinesiske professorer i akupunktur. (Se kapittel 5.)
- Et norsk lærested kan være en *filial av et utenlandsk lærested*. Et av lærestedene i akupunktur er nå en avdeling av et kinesisk lærested og har tilsvarende undervisning. Det kinesiske lærestedet “godkjenner den norske utdanningen”, det kan tiltrekke søkere men godkjenningen har ingen formell status i Norge.
- Når studenter får adgang til *videreutdanning ved utenlandsk lærested*, kan det innebære at den norske utdanningen er blitt vurdert som tilfredsstillende. Det kan imidlertid være at lærestedet tar opp alle som er villige til å betale, uten noen form for vurdering av tidligere utdanning. (Se kapittel 12.)
- Lærestedene vil forsøke å oppfylle de formelle *utdanningskrav for medlemskap i foreninger av utøvere*. Foreninger av høyere utdannede yrkesutøvere har mer eller mindre fleksible krav til utdanning, men de forutsetter at utdanningene allerede er offentlig godkjente. Det gjelder ikke i alternativ medisin. Derfor får foreningene av utøvere her en mer sentral posisjon i vurderingen av utdanningene. De formelle krav for medlemskap gjelder bare antall timer i utdanningen, ikke innholdet i utdanningen. Foreningene i alternativ medisin krever at medlemmer må ha utdanning i fagområdet i f.eks. minst 150 timer i kinesiologi, minst 200 timer i soneterapi, minst 975 timer undervisning og 3.250 timer arbeidsinnsats i homøopati. (I kinesiologi er det fem nivåer internasjonalt for medlemmer opp til utdanning på 1.000 timer eller mer.) Dessuten krever mange av foreningene at medlemmer skal ha hatt minst 200 - 500 timer undervisning i grunnmedisin. I homøopati blir utdanning fra utenlandske læresteder, hvis de ikke er godkjent av den internasjonale foreningen, vurdert av fagkomiteen i den norske foreningen.

Det *administrative* systemet for vurdering av utdanninger i alternativ medisin har ingen offentlige midler til rådighet, lærestedene finansieres av studieavgifter. De som tildeler lærestedene ressurser er med andre ord studentene, men de regnes vanligvis som en del av kundene i et markedsperspektiv.

Det *markedsorienterte* systemet for vurdering av utdanninger i alternativ medisin kan bestå av ulike aktører: søkere, studenter, arbeidsgivere, kanskje også klienter.

- Et av formålene med å evaluere utdanninger er å gi *informasjon til søkere* om kvaliteten av utdanningene. Det kan være minimumsstandarder, profil med

faglig spesialisering, relevans for arbeidsmarkedet etc. Uten slik pålitelig informasjon sier stor etterspørsel etter en utdanning ikke noe om kvaliteten, i hvert fall på kort sikt. Over tid kan klager fra mange misfornøyde studenter og studenter som avbryter utdanningen føre til at lærestedet får dårlig rykte og sviktende rekruttering. I så fall virker markedet som evaluator, men det forutsetter at kritikken blir kjent gjennom bl.a. media. Misfornøyde studenter i alternativ medisin har klaget til Forbrukerombudet over forholdet mellom pris og kvalitet, dessuten over vilkår for forskuddsbetaling og betaling for ikke-oppmøte og avbrutt utdanning.

- *Studenter* i privat høyere utdanning (BI) var de første i Norge til å kreve at de fikk *evaluere undervisningen* til de enkelte lærere og at lærerne om nødvendig skulle forbedre undervisningen eller bli skiftet ut. Studentene kunne argumentere med at de var betalende kunder som ville ha “kvalitet for pengene”. Dette skulle også gjelde for studenter i alternativ medisin. Særlig studenter som har tidligere helsefagutdanning (leger, fysioterapeuter, sykepleiere etc) kan forventes å være kritiske studenter. Departementet har nå pålagt alle universiteter og høyskoler å ha studentevaluering av undervisningen. Lærestedene i alternativ medisin ble ikke spurt om de bruker dette, men Nordisk akupunkturhøgskole (NAS) sier: ”Ved avslutningen av hvert 1/2 års semester evaluerer eleven og de praktiske lærerne hverandre gjensidig. Dette gjøres skriftlig til skolens ledelse. Studentene kan også på egne skjemaer gi plenumsundervisning en evaluering, dersom de ønsker det.”
- Studenter kan også gi sine synspunkter på utdanninger gjennom *studentrepresentanter i lærestedets styre eller råd*. Slike representanter er påbudt for offentlige læresteder og er en av forutsetningene for å bli godkjent som privat høyskole. Lærestedene i alternativ medisin har hittil ikke oppfylt dette kravet.
- I et markedspektiv kan *arbeidsgivere* ses som kunder for de produktene lærestedene leverer, nemlig studenter som har fullført utdanning. Ved noen evalueringer av høyere utdanning er arbeidsgivere blitt spurt om hvordan de vurderer utdanningens faglige sammensetning, generell vs spesialisert kunnskap, relevans osv. Arbeidsgiver kan ha den samme utdanning som skal evalueres, da blir synspunktene også profesjonelle. Det vil gjelde alternativ medisin, de fleste utøvere har selvstendig praksis eller er ansatt hos andre med samme utdanning. De fleste lærestedene underviser studentene i bruk av journaler, forsikringsregler o.l. som er nødvendig for å praktisere som terapeut.

10 Tilknytning til forskningsaktiviteter

Læresteder i alternativ medisin kan ha tilknytning til forskning ved at:

- lærerne deltar i forskningsprosjekter
- lærerne samarbeider med eksterne forskere
- lærerne oppsummerer og formidler forskning
- pensum inneholder forskningsresultater
- studentene lærer forskningsmetodikk
- studentene oppsummerer forskning.

I spørreskjemaet fra Sosial- og helsedepartementet til lærestedene var det imidlertid ingen direkte spørsmål om slik tilknytning til forskning, heller ikke som en del av lærernes kompetanse. Derfor kan flere læresteder ha tilknytning til forskning enn det vi kjenner til fra noen kommentarer i spørreskjema:

- Lærer og leder av en akupunkturutdanning, Academy for Acupuncture, er utdannet lege og har forsket klinisk på akupunktur i ti år.
- Lærer i en aromaterapiutdanning, Chakra akademiet i Trondheim, oppgir at han samarbeider med NTNU personale i forskning om eteriske oljer.
- “Det er allerede gjennomført ca 15 hovedoppgaver av studenter ved Norsk Akupunkturskole som tar for seg oversikter over dokumenterte effekter ved akupunktur for forskjellige sykdomsgrupper.” Det ble opplyst i spørreskjema fra Norsk forening for klassisk akupunktur, NFKA. Foreningene for utøvere av alternativ medisin ble spurt om “Kan faget (-ene) som foreningen representerer, vise til dokumentert effekt? Hvis ja, hvordan og av hvem er dette dokumentert?”

Former for samarbeid mellom det etablerte helsevesenet og alternativ medisin innen forskning diskuteres ellers et annet sted i Aarbakke-utvalgets NOU (kapittel 9.4.2).

Rådet for medisinsk forskning under NAVF nedsatte i 1991 et utvalg som foreslo et omfattende forskningsprogram. Sosial- og helsedepartementet bevilget årlig 1,5 millioner kroner fra 1993, kanalisert via Norges forskningsråd, Medisin og helse, til et Program for forskning om alternativ medisin. Prosjektansvarlige for prosjekter som fikk støtte i 1997 var en akupunktør, fire homøopater og seks medisinere (professorer). Vi vet ikke om de fem utøverne av alternativ medisin også var tilknyttet noe lærested på deltid. Et problem er at personer med utdanning i alternativ medisin ikke har formell forskerkompetanse, som vanligvis er en forutsetning for å få offentlige midler til forskningsprosjekter. Alle doktorgradsstipendiatene innen programmet har medisinsk utdanning i tillegg til eventuell utdanning i alternativ medisin.

11 Samarbeid med andre norske utdanningsinstitusjoner

Former for samarbeid mellom det etablerte helsevesenet og alternativ medisin er et av områdene Aarbakke-utvalget har undersøkt og drøfter, dette omfatter også samarbeid i utdanningene. I spørreskjemaet fra Sosial- og helsedepartementet til lærestedene i alternativ medisin sto det "Beskriv et eventuelt samarbeid med andre utdanningsinstitusjoner." Her tenkte en både på alternativ medisin og offentlig godkjente helsefagutdanninger. Som en oppsummering kan vi si:

- Hovedinntrykket er at det er *lite faglig samarbeid* mellom lærestedene i alternativ medisin. Et forhold her er at innen et fagområde er disse private skolene konkurrenter om studentene. Noen lærere underviser allikevel ved flere skoler, siden noen tilnærminger og teorier er felles for ulike fagområder. Et senter er også blitt etablert i samarbeid mellom fire læresteder i ulike fagområder (akupunktur, homøopati, osteopati, soneterapi og grunnmedisin).
- Det er også lite samarbeid mellom læresteder i alternativ medisin og offentlig godkjente helsefagutdanninger. Et unntak er utveksling av lærere mellom en sykepleierhøgskole og et lærested i aromaterapi. Flere læresteder ønsket mer samarbeid.
- Det er et omfattende samarbeid mellom de lærestedene som tilbyr *grunnmedisin* (anatomi, fysiologi, patologi) og de andre lærestedene som krever dette som en del av forkunnskapene for de ulike utdanningene i alternativ medisin.

I *akupunktur* nevner et lærested at den grunnmedisinske utdanningen på minimum 20 vekttall, som er et opptakskrav, skjer ved private skoler eller i sykepleie-utdanning, fysioterapiutdanning mm. De andre fire lærestedene har ikke nå noe samarbeid med norske utdanningsinstitusjoner, men et lærested uttaler: "På sikt ønsker vi et samarbeid med sykepleierskoler, legestudiet og fysioterapeutstudiet for å utveksle kliniske erfaringer og å lære bort klinisk nyttige metoder til disse faggrupper, mens vi på vår side ønsker å trekke deres lærekrefter inn i vår undervisning der dette er ønskelig når studiet senere hen skal utvides til heldagsstudium."

I *akupressur* sier et av de to lærestedene at de "utveksler kunnskap med andre skoler og terapeuter".

I *aromaterapi* sier tre av de fem lærestedene at de samarbeider med andre norske utdanningsinstitusjoner. For to av lærestedene gjelder det skoler i grunnmedisin (Atlantis, Encefalon). Det tredje lærestedet tilbyr selv grunnmedisin, med foreleser fra en sykepleierhøgskole i regionen. Aromaterapilærere herfra underviser i

alternativ medisin ved denne sykepleierhøgskolen, de holder også foredrag om alternativ medisin på videregående skoler.

I *biopati* sier lærestedet at de har “faglig samarbeid med både skolemedisinske og naturmedisinske skoler”. De er medlem av Norsk høgskoleråd for naturmedisin (som trolig også mange andre av lærestedene).

I *helhetsterapi* samarbeider et av de to lærestedene med skole i grunnmedisin (Encefalon) som en del av sitt heltidsstudium. Det andre lærestedet nevner at de har hatt ekskursjon til patologisk avdeling ved universitetet.

I *homoopati* samarbeider et av de tre lærestedene med skole i grunnmedisin (Atlantis) som del av et integrert deltidsstudium hvis ikke studentene har slike kunnskaper.

I *kinesiologi* samarbeider et av de fire lærestedene med et annet norsk lærested ved at en lærer underviser i kroppsbalansering/kinesiologi ved Akademiet for biofysiologi.

I *osteopati* har lærestedet (ledet av en lege) et samarbeid med Universitetet i Oslo om anatomisk preparatarbeid.

I *polaritetsterapi* sier lærestedet at noen studenter som har mangelfulle kunnskaper i grunnmedisin fullfører slik utdanning andre steder.

I *soneterapi* samarbeider et av de fire lærestedene med skole i grunnmedisin (Atlantis), to av lærestedene gir egen undervisning i grunnmedisin. Et lærested ville gjerne at soneterapistudenter kunne få utdanning i grunnmedisin ved alle sykepleierhøgskolene og ta eksamen som privatister (dette har fungert bra), særlig der hvor det ikke finnes private skoler.

I *fargeterapi*, *Gestaltterapi*, *healing*, *lysterapi* og *yoga* samarbeider ikke lærestedene med andre norske utdanningsinstitusjoner.

I *grunnmedisin* (anatomi, fysiologi, patologi) tilbyr et lærested dette bare for egne studenter i alternativ medisin. Tre læresteder tilbyr grunnmedisin for studenter ved alle utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin. Atlantis medisinske høgskole samarbeider med Axelsons Body Work School, Naturheilschule Skandinavia, Norsk høgskole for kinesiologi, Shirley Price aromaterapi og Soneterapiskolen i Åsgårdstrand.

Et mer organisert samarbeid finnes i Skandinavisk høgskolesenter for naturmedisin

(SHN) som ble etablert i 1996 med felles lokaler og administrasjon for fire selvstendige skoler: Atlantis medisinske høyskole, Institutt for helhetsmedisin (soneterapi, osteopati), Nordisk akupunkturhøyskole og Nordisk høyskole for homøopati. Atlantis gir grunnmedisin for studenter ved de tre andre lærestedene.

12 Samarbeid mellom norske og utenlandske alternative utdanningsinstitusjoner

De ulike terapiformene i alternativ medisin er internasjonale, og det er også utdanningene. En del norske utøvere av alternativ medisin er utdannet i andre land. Foreningene for utøvere er ofte knyttet til internasjonale foreninger. Vi vil derfor forvente at noen av de norske utdanningsinstitusjonene samarbeider med tilsvarende utenlandske utdanninger. I spørreskjemaet fra Sosial- og helsedepartementet til lærestedene sto det “Beskriv et eventuelt samarbeid med andre utdanningsinstitusjoner”. De norske lærestedene i alternativ medisin samarbeider med utdanningsinstitusjoner i bl.a. Sverige, Danmark, Nederland, Belgia, England, Tsjekkia, USA og Kina. Når tre av fem norske læresteder i akupunktur og et av fire læresteder i soneterapi samarbeider med kinesiske utdanningsinstitusjoner, har det sammenheng med at tradisjonell kinesisk medisin (TCM) historisk har vært grunnlaget for disse terapiformene. De andre lærestedene i disse fagområdene har i mindre grad denne tilknytningen, de legger større vekt på forklaringsmodeller fra nyere vestlig medisin og biologi.

Samarbeidet med utenlandske læresteder i alternativ medisin foregår på flere måter:

- *Utenlandske lærere/professorer* brukes som gjesteforelesere, innen praktisk klinisk undervisning, som sensorer og generelt for sikring av kvaliteten på undervisningen.
- Det utenlandske lærestedet *godkjenner* den norske utdanningen.
- Norske studenter får *klinisk praksis* med veiledning ved poliklinikker og sykehus i utlandet. Dette gjelder særlig akupunktur, med studentopphold fra to uker til ett år.
- *Etter- og videreutdanning* tilbys ved det utenlandske lærestedet for norske lærere og studenter.

I *akupunktur* samarbeider tre av de fem norske lærestedene med kinesiske utdanningsinstitusjoner:

- Nordisk akupunkturhøgskole (NAS) samarbeider med, og er fra 1996 en avdeling av, China Beijing International Acupuncture Training Centre (CBIATC), en del av China Academy of Traditional Chinese Medicine.
- Norsk akupunkturskole (NA)/Norsk forening for klassisk akupunktur (NFKA) samarbeider med Nanjing University of Traditional Chinese Medicine (NUTCM).
- Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur (NUKNA) samarbeider med “anerkjente kinesiske læresteder”. (Daglig leder er kineser

utdannet ved Shanghai University of Traditional Chinese Medicine.)

Dette samarbeidet omfatter utstrakt bruk av kinesiske professorer i akupunktur:

- som gjesteforelesere på engelsk (ved NUKNA delvis på kinesisk med tolking til engelsk)
- innen praktisk klinisk undervisning
- som sensorer
- for sikring av kvaliteten på undervisningen
- det kinesiske lærestedet godkjenner den norske utdanningen.

Dessuten reiser norske akupunkturstudenter til Kina for:

- obligatorisk praktisk klinisk trening (pasientbehandling) med veiledning ved poliklinikker eller sykehusavdelinger. Oppholdet varer fra 2 uker (NAS studenter) og 1 måned (NA studenter) til 1/2 år (NUKNA studenter i 4 års studium for helsepersonell) og 1 år (NUKNA studenter i 6 års studium). Siden NUKNA ble startet i 1997, har ennå ingen studenter derfra hatt opphold i Kina.
- eventuell etter- og videreutdanning ved det samarbeidende lærestedet. Studenter fra NAS tilbys 1 ukes kliniske seminarer, 3 måneders forskerkurs og etter ønske spesialkurs fra 1 uke til 4 måneder. Studenter fra NA tilbys å avlegge en internasjonal "Advanced Course" eksamen under praksisoppholdet i Kina. Studenter fra NUKNA tilbys påbygging med 3 års Master studium og 3 års doktorgrad studium. (Ingen studenter ved NUKNA har ennå fullført grunnutdanningen på 4 eller 6 år.)

Norsk akupunkturskole/NFKA samarbeider også med engelske lærere og er representert i utdanningskomiteen i World Federation of Acupuncture Societies (WFAS).

I *aromaterapi* samarbeider en av de fem norske lærestedene med utenlandsk utdanningsinstitusjon. Daglig leder av Shirley Price aromaterapi Norge deltar årlig på lærermøter og seminarer ved Shirley Price International College of Aromatherapy (SPICA) i England, og eksaminator kommer derfra. Den norske utdanningen er reelt, om ikke formelt, en filial av den engelske.

I *Gestaltterapi* samarbeider Norsk Gestaltinstitutt AS med to utenlandske utdanningsinstitusjoner, Multi-Dimens i Nederland/Belgia og IGAP i Tsjekkia. De bruker gjestelærere fra Nederland/Belgia og USA.

I *homeopati* samarbeider to av de tre norske lærestedene med utenlandske utdanningsinstitusjoner. Norsk akademi for naturmedisin (NAN) har mangeårig samarbeid med International Academy for Classical Homeopathy. “For øvrig utveksling av gjesteforelesere med en rekke internasjonalt kjente læresteder”, uten at disse er spesifisert. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati (SIKH) “har et tett samarbeid med homeopatiskoler i utlandet, nærmere bestemt Belgia og USA.”

I *kinesiologi* samarbeider en av de fire lærestedene med utenlandske utdanningsinstitusjoner. Pedagogisk kinesiologiskole bruker gjesteforeleser og litteratur fra Dansk pædagogisk kinesiologiskole samt litteratur fra en annen dansk kinesiologiskole.

I *osteopati* bruker Norsk høyskole i osteopati internasjonale sensorer.

I *soneterapi* samarbeider en av de fire lærestedene med utenlandsk utdanningsinstitusjon. Den norske alternative helseskole (DNAH) sender studenter til China Academy of Traditional Chinese Medicine, uten at varigheten er oppgitt. (Daglig leder har kinesisk akupunkturutdanning og leder også Norsk akupressurskole.)

I *grunnmedisin* er en av de fire lærestedene en filial av en svensk utdannings-institusjon, Thalamus i Uppsala.

I *akupressur, biopati, healing, helbetsterapi, lysterapi, polaritetsterapi og yoga* var det ingen av lærestedene som oppga i spørreskjemaet at de samarbeidet med noen utenlandsk utdanningsinstitusjon.

13 Rekruttering fra utenlandske utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin

De ulike terapiformene i alternativ medisin er internasjonale, slik at norske utøvere kan ha utenlandsk utdanning - enten fordi slik utdanning ennå ikke var etablert i Norge, som et alternativ til norsk utdanning eller i kombinasjon med norsk utdanning. I Norge finnes nesten bare deltidsutdanninger i alternativ medisin, mens det i andre land er større tilbud av heltidsutdanninger.

Det finnes ingen fullstendig oversikt over hvilken utdanningsbakgrunn utøvere i alternativ medisin i Norge har. Vi vil her bygge på hva ulike *foreninger av utøvere* i alternativ medisin har svart på spørsmålene “Hva slags utdanning i alternativ medisin har medlemmene? På hvilke utdanningsinstitusjoner har medlemmer tatt sin utdanning?”. Ikke alle foreninger har svart på disse spørsmålene. Departementet sendte ut et omfattende spørreskjema til 39 foreninger og fikk svar fra 24 foreninger og en hovedorganisasjon (som omfatter 25 foreninger). Disse foreningene har til sammen omtrent 2.500 medlemmer. I tillegg har vi opplysninger om hvilke utenlandske utdanninger *lærere* ved norske utdanningsinstitusjoner i alternativ medisin har.

I *akupunktur* krever Norsk forening for klassisk akupunktur (NFKA) at medlemmene har minimum det WHO betegner “advanced level” utdanning i akupunktur.

Medlemmer har en av følgende utdanningsalternativer:

- International College of Oriental Medicine (ICOM) i England eller annen 3 årig heltidsutdanning i akupunktur. Dette gjelder ca 5 prosent av medlemmene.
- 3 måneder basic course, 2 år under veiledning av en kvalifisert akupunktør og 3 måneder advanced course ved ett av WHO's tre samarbeidsuniversiteter i Kina.
- Tilsvarende utdanning fra andre høyskoler i Kina og Nederland.
- 3,5 år deltidsutdanning fra Norsk akupunkturskole.

De aller fleste medlemmene har dessuten minimum 3 årig helsefagutdanning, særlig fysioterapi, i tillegg til akupunktur.

Også Norske legers forening for akupunktur har medlemmer med “full utdanning i klassisk akupunktur slik den gis av universiteter i Kina som samarbeider med WHO om internasjonale kurser i akupunktur.” Dessuten nevnes China Beijing International Acupuncture Training Centre (CBIATC).

Societe Internationale d'Acupuncture (SIA) krever 3 års utdanning i tradisjonell kinesisk medisin (TCM) fra North European College of Additive Medicine ved Dr.

Riethoven i Nederland. SIA har også et akademi i Beijing.

To av de fem norske lærestedene i akupunktur har lærere med utenlandsk heltids utdanning, henholdsvis fra England og fra Shanghai University of TCM i Kina.

De to lærestedene i *akupressur* har lærere med utenlandsk utdanning; den ene fra China Academy of TCM og North European College of Additive Medicine i Nederland; den andre fra Sverige, Tyskland, India og Japan.

To av de fem lærestedene i *aromaterapi* har lærere med utenlandsk utdanning: aromaterapi fra England, aromaterapeut og aromapat fra Nederland, Heilpraktik eksamen fra Tyskland.

I *Gestaltterapi* har en lærer utdanning fra England og Nederland.

I *homøopati* krever Norske homeopaters landsforbund (NHL) en utdanning på minimum 975 timer undervisning i homøopati. De fleste medlemmene er utdannet ved norske læresteder (NAN, SIKH) eller Arcanum i Gøteborg. "Noen medlemmer er utdannet ved andre utenlandske institusjoner som, hvis ikke skolen er godkjent av European Council for Classical Homeopathy, blir individuelt vurdert av fagkomiteen i NHL." Ved to av de tre lærestedene i homøopati har lærerne tilleggstudium fra utlandet eller oppgraderingskurs med utenlandske homøopater.

I *kinesiologi* nevnes internasjonale regler fra International Kinesiology College (IKC) av Den norske kinesiologiforening. Tre av de fire lærestedene i kinesiologi har lærere med utenlandsk, mest nordisk, utdanning: fra Danmark og USA; fra Den svenske kinesiologiskolen og instruktørutdanning fra Den danske kinesiologiskolen; fra Dansk pedagogisk kinesiologiskole.

I *naprapati* finnes ingen utdanning i Norge. Medlemmer i Norges naprapatforbund har utdanning fra Naprapathøgskolan i Stockholm, med 4 års heltids studier og 1 års praksis for offentlig godkjenning i Sverige.

I *osteopati* er to lærere/gjesteforelesere fra Belgia med utdanning derfra.

I *soneterapi* har to av fire læresteder lærere med utenlandsk utdanning: refleksologi fra Sverige; TCM fra Kina og Nederland.

I *yoga* har et av to læresteder lærer med utenlandsk utdanning fra Danmark.

Ut fra disse opplysningene ser det ut til at personer, både norske og utenlandske, som har utenlandsk utdanning i alternativ medisin, nå utgjør et *mindretall* av utøvere og lærere i alternativ medisin i Norge. (For utøvere vet vi dette med sikkerhet bare om akupunktur og homøopati.) Lærere med utenlandsk utdanning finnes ved mange, men ikke alle, de norske lærestedene i alternativ medisin.

Norske utdanninger i alternativ medisin er bygget ut i løpet av de siste ti - tyve årene, men fortsatt er utenlandsk utdanning viktig som alternativ eller supplement til norsk utdanning. Når utøvere med utenlandsk utdanning søker om medlemskap i en forening, blir utdanningen vurdert enten på grunnlag av hvilke læresteder som er *godkjent av den internasjonale foreningen* eller vurdert av fagutvalg o.l. i den norske foreningen. Innen noen fagområder som f.eks. akupunktur finnes flere norske foreninger, disse har tildels samme kriterier for godkjente utenlandske utdanninger.

De ulike fagområdene eller terapiformene i alternativ medisin har sine geografiske *kjeerneområder*, der de ble startet eller har fått stor utbredelse. Norske utøvere av og lærere i alternativ medisin har tatt utdanning i bl.a. Sverige, Danmark, Nederland, Belgia, Tyskland, England og USA. I disse landene studerer også norsk ungdom medisin, fysioterapi og andre helsefag. Men i tillegg har utøvere av og lærere i alternativ medisin tatt utdanning i bl.a. Kina, Japan og India. Dette er knyttet til ulike former for ikke-vestlig medisin som tradisjonell kinesisk medisin (TCM) eller indisk Ayur-Veda medisin.

14 Hvilke krav stilles til utdanning av offentlig godkjent helsepersonell?

Det er flere grunner til å forsøke å sammenligne *innholdet i utdanningene* i alternativ medisin med andre helsefag:

- Utdanning i alternativ medisin tas ofte av personer som allerede har fullført helsefagutdanning ved universitet eller høyskole, bl.a. leger, sykepleiere og fysioterapeuter.
- Grunnmedisin (anatomi/fysiologi/patologi) inngår i både helsefagutdanninger og i mange av utdanningene i alternativ medisin i varierende omfang.
- Noen læresteder i alternativ medisin kaller seg høyskoler. Ingen læresteder har imidlertid ennå søkt om å få alternativ medisin studier godkjent etter Privathøyskoleloven, unntatt for studier i grunnmedisin.

Hvilke helsefagutdanninger skal vi se på? Lange universitetsutdanninger som medisin og farmasi er det lite relevant å sammenligne med (deltids)utdanningene i alternativ medisin. *Treårige helsefagutdanninger ved høyskoler* kan i større grad være aktuelle som modeller, særlig hvis læresteder i alternativ medisin tar sikte på å få sine studier godkjent på høyskolenivå.

14.1 Vekttallsfordelingen for ulike emnegrupper i helsefaglige høyskoleutdanninger

Innholdet i de ulike helsefagutdanningene er i grove trekk fastsatt i nasjonale *rammeplaner*, som angir antall *vektttall for grupper av emner* innenfor 60 vektttall for et treårig studium. (Et års heltidsstudium tilsvarer 20 vektttall). Rammeplanene blir godkjent av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Gjeldende rammeplaner er fra 1987 (revidert 1992) for sykepleierutdanning, fra 1989 for radiografutdanning, fra 1990 for bioingeniør-, ergoterapeut- og fysioterapeututdanning. For de tre sistnevnte vil nye rammeplaner gjelde fra 1999.

I følge rammeplanene er omfanget av medisinske og naturvitenskapelige emner minst i sykepleierutdanning (9 vektttall), noe større i fysioterapeututdanning (15 vektttall) og som ventet størst i utdanningene av bioingeniører (22 vektttall) og radiografer (25 vektttall). For ergoterapi er det ikke oppgitt vektttall spesifikt for medisinske emner eller andre emner, under temaet: "Menneske, aktivitet, samfunn" (9 vektttall) inngår både medisinske og samfunnsvitenskapelige emner (Tabell 14.1).

Omfanget av samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner er ifølge

rammeplanene minst i bioingeniørutdanning (1 vekttall), noe større i radiografutdanning (5 vekttall) og sykepleierutdanning (6 vekttall), og størst i fysioterapeututdanning (9 vekttall).

De nye rammeplanene vil styrke samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner i utdanningene av ergoterapeuter (15 vekttall), fysioterapeuter (15 vekttall) og bioingeniører (5 vekttall). Dette fører til at det i rammeplanene blir færre vekttall i helsefaglige emner, spesifikk for utdanningene. Men forholdet mellom innslaget av samfunnsfag versus medisin vil fortsatt også være preget av hvilke temaer studentene fatter interesse for i sine prosjektoppgaver og av hva skolen/lærerne vektlegger i undervisningen. Sykepleierutdanningen ved Høgskolen i Oslo legger f.eks. allerede mer vekt på samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner (10 vekttall) enn det rammeplanen fastsetter (6 vekttall).

Tabell 14.1 *Antall vekttall for emnegrupper som inngår i ulike helsefaglige høyskoleutdanninger i følge rammeplaner.*

Utdanning	Medisinske og naturvitenskapelige emner	Samfunnsvitenskapelige emner	Egne helsefaglige emner
Bioingeniør	22	1	37
Bioingeniør 1999	25	5	30
Ergoterapeut	-	-	-
Ergoterapeut 1999	10	15	35
Fysioterapeut	15	9	36
Fysioterapeut 1999	16 ¹⁵	15	29
Radiograf	25	5	30
Sykepleier	9	6	45

14.2 Vekttallsfordelingen for enkeltfag i ergoterapeut-, fysioterapeut- og sykepleierutdanning

Vi skal nå se nærmere på innholdet i de helsefagutdanningene der utøverne i likhet med utøvere av alternativ medisin har omfattende kontakt med klienter eller pasienter: *ergoterapeut, fysioterapeut og sykepleier*. Vi ser her på de nye rammeplanene for de to førstnevnte utdanningene. I rammeplanen er det imidlertid ikke oppgitt vekttallsfordeling for *enkeltfag* for sykepleierutdanningen, derfor ser vi på fagplanen for Høgskolen i Oslo for denne utdanningsgruppen.

¹⁵Inkluderer 4 vekttall i sykdomslære og funksjonshemming

Tabell 14.2 *Antall vektall for ulike medisinske- og naturvitenskapelige fag og for ulike samfunnsvitenskapelige fag i rammeplanene for ergoterapeut- og fysioterapeututdanningene, og i fagplanen for sykepleierutdanningen ved Høgskolen i Oslo.*

Emnegrupper og enkeltfag	Ergoterapeut rammeplan - 99	Fysioterapeut rammeplan -99	Sykepleier fagplan HiO - 98
<i>Medisinske og naturvitenskapelige emner</i>			
	10	16	8
Anatomi og Fysiologi	5	12	2
Patologi/sykdomslære	5	4	3,5
Mikrobiologi/hygiene	-	-	1,5
Farmakologi	-	-	1
<i>Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner</i>			
	15	15	10
Psykologi og pedagogikk	4	3	2
Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning	2	2	1,25
Sosiologi og sosialantropologi	3	2	1,5
Stats- og kommunalkunnskap, Helse- og sosialpolitikk	3	3	1,25
Etikk	3	3	¹⁶
Forskningsmetode og vitenskapsteori	¹⁷	2	4

Fysioterapeututdanning har vesentlig flere vektall i anatomi og fysiologi enn ergoterapeut- og sykepleierutdanningene (12 mot 5 og 2). De tre utdanningene har omtrent like mange vektall i patologi/sykdomslære (4-5). (Tabell 14.2).

De ulike samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner finnes i alle tre utdanningene, i minst grad i sykepleierutdanning. Det gjelder både de teoretiske emnene (psykologi, pedagogikk, sosiologi, sosialantropologi) og de mer anvendte temaene (kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning; stats- og kommunalkunnskap; helse- og sosialpolitikk). For noen temaer er det vanskelig å sammenligne utdanningene. Temaet "etikk" regnes som en del av Sykepleiemener. Tilsvarende regnes temaet "forskningsmetode og vitenskapsteori" som en del av et

¹⁶Etikk inngår i sykepleierutdanningen, men regnes som del av sykepleiemener.

¹⁷Ergoterapeuter har 2 vektall i Forskningsmetode og vitenskapsteori, men det er regnet som en del av emnet: "Ergoterapi, fundament og utvikling" som klassifiseres under egne helsefaglige emner.

Ergoterapiemne. I sykepleierutdanning utgjør prosjekt 3,75 vekttall av de 4 vekttall i “forskningsmetode og vitenskapsteori”, mens fysioterapeut- og ergoterapeututdanning ikke har inkludert prosjektarbeid i sine 2 vekttall her.

14.3 Antall undervisningstimer i ulike fag i fysioterapi- og ergoterapiutdanning

Vi skal nå se på hvor mange *timer undervisning* som gis i de ulike fagene. Hver enkelt høyskole kan fastsette dette, forutsatt at de følger rammeplanens fordeling på vekttall for grupper av fag eller temaer. Informasjon om antall timer undervisning i fagene ved de ulike høyskoler finnes ikke verken hos Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet eller Sosial- og helsedepartementet. I helsefagutdanninger ved høyskolene har det vært en bevisst fagpolitikk å redusere antall forelesninger og utvidet omfanget av gruppearbeid, prosjektarbeid og problembasert læring (PBL). Dette fører antakelig til bedre læring for studentene, men det blir vanskelig for lærerne å holde oversikt over hvor mange timer undervisning studentene har i ulike fag. Derfor har det også vært vanskelig å få opplysninger om antall undervisningstimer i ulike fag fra lærestedene. Vi gir her bare en oversikt over timetallet for to av utdanningene: *mensendieck(fysioterapeut)* og *ergoterapeut*, slik det var i 1997/98. Opplysningene er innhentet fra Høgskolen i Oslo.

Hvor mange timer undervisning i ulike grupper fag får studentene i løpet av hele studiet ved Høgskolen i Oslo?

- *Totalt* har studentene i løpet av tre år 2.630 timer undervisning (1.780 timer utenom praksis) i Mensendieckutdanningen og 2.800 timer undervisning (1.488 timer utenom praksis) i ergoterapeututdanningen.
- *Medisinske og biologiske fag* utgjør 530 timer undervisning eller 20 prosent av undervisningen i Mensendieckutdanningen, 302 timer undervisning eller 11 prosent av undervisningen i ergoterapeututdanningen.
- *Samfunnsfag og humanistiske fag* utgjør 160 timer undervisning eller 6 prosent av undervisningen i Mensendieckutdanningen, 84 timer undervisning eller 3 prosent av undervisningen i ergoterapeututdanningen.
- *Egne helsefag* er det sentrale i utdanningene. Fysioterapi- og Mensendieck (gymnastikk)-fag utgjør 1.090 timer undervisning eller 42 prosent av undervisningen i Mensendieckutdanningen. Ergoterapifag utgjør 1.102 timer undervisning eller 39 prosent av undervisningen i ergoterapeututdanningen.
- *Veiledet praksis* med pasienter/klienter både eksternt og ved høyskolen utgjør 850 timer eller 32 prosent av undervisningen i Mensendieckutdanningen (her kommer ett års obligatorisk turnustjeneste for fysioterapeuter i tillegg), 1.312 timer eller 47 prosent av undervisningen i ergoterapeututdanningen.

Hvilke medisinske og biologiske fag inngår i utdanningene?

- I Mensendieckutdanningen får studentene 530 timer slik undervisning, derav 345 timer undervisning i biologiske fag: Anatomi 180 timer, Biokjemi 30 timer, Fysiologi 75 timer, Nevrofysiologi 30 timer, Arbeidsfysiologi 30 timer, og 185 timer undervisning i medisinske fag: Generell patologi 20 timer, Indremedisin, hjerte-kar-kirurgi 22 timer, Psykiatri 24 timer, Geriatri 3 timer, Ortopedi 44 timer, Revmatologi 24 timer, Nevrologi 28 timer, Barnenevrologi 10 timer, Gynekologi 3 timer, Røntgenologi 7 timer.
- I ergoterapeututdanningen får studentene 302 timer undervisning i medisinske og biologiske fag: Anatomi 140 timer, Indremedisin 24 timer, Ortopedi 40 timer, Nevrologi 22 timer, Nevropsykologi 6 timer, Voksenpsykiatri 54 timer, Barne-psykiatri 16 timer.

Hvilke samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag inngår i utdanningene?

- I Mensendieckutdanningen får studentene i alt 160 timer slik undervisning: Pedagogikk, Sosialantropologi, Sosialmedisin, Offentlig forvaltning, Vitenskapsteori og metode 123 timer, Psykologi 27 timer, Kunsthistorie 10 timer.
- I ergoterapeututdanningen får studentene i alt 84 timer slik undervisning: Sosiologi 16 timer, Pedagogikk 16 timer, Utviklingspsykologi 36 timer, Sosialpsykologi med transaksjonsanalyse 16 timer.

14.4 Omfanget av grunnmedisin i alternativ medisinske utdanninger og i andre helsefagutdanninger

I noen få utdanninger i alternativ medisin trenger ikke studentene å ha grunnmedisin (anatomi, fysiologi, patologi) verken i forkant av, som en del av eller som tillegg til det alternative medisinske studiet. Flertallet av lærestedene i alternativ medisin krever imidlertid at studentene har eller tar grunnmedisin. Omfanget av grunnmedisin, antall timer direkte undervisning, som kreves i de alternative medisinske utdanningene varierer fra 0 (i akupressur, fargerterapi, gestaltterapi, healing, lysterapi, yoga, flere læresteder i aromaterapi og alle i kinesiologi) til 555 timer (osteopati). I læreplanen for det nyopprettede 6-årige studiet ved Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur har man planer om undervisning 796 timer i grunnmedisin. Ved de lærestedene som tilbyr grunnmedisin som separat studium varierer antallet timer undervisning fra 88 timer til 500 timer (se kapittel 6). Til sammenligning inneholder mensendieckutdanningen ved treårig høyskole 530 timers undervisning i medisinske og biologiske fag, det tilsvarende for ergoterapeututdanningen er 302 timer.

15 Hva kreves av utdanningen for å få lån og stipend fra Statens lånekasse for utdanning?

Enhver norsk eller utenlandsk utdanningsinstitusjon, organisasjon eller person kan etablere en privat utdanningsinstitusjon i Norge. Markedet for utdanninger og kurs som betales av deltakerne (elevene, studentene) er bare regulert gjennom lover som gjelder næringsvirksomhet generelt (markedsføringsloven, aksjeloven o.l.). Navnet på lærestedet sier ikke noe om det faglige nivået. Noen læresteder innen alternativ medisin kaller seg “universitet” eller “høyskole”, og det kan de gjøre fordi dette ikke er lovbeskyttede betegnelser - ennå, Europarådet arbeider for å få slik beskyttelse.

Nesten alle utdanningene innen alternativ medisin er lagt opp som *deltidsstudier* i helger og om kvelden. Studentene kan finansiere studiene gjennom å være i lønnet arbeid, de trenger ikke å søke om lån og stipend. Det gjelder også studenter i de utdanningene som er videreutdanning innen alternativ medisin for helsepersonell dvs. studenter som tidligere har fullført høyere utdanning innen medisin, sykepleie, fysioterapi o.l. Bare tre av de 36 lærestedene innen alternativ medisin tilbyr heltidsstudier (akupunktur, helhetsterapi, grunnmedisin) og to av disse tilbyr også studiet på deltid. Det vil si at de fleste studenter i alternativ medisin har mulighet for å finansiere studiene uten å søke lån og stipend.

Statens lånekasse for utdanning gir lån og stipend for heltidsutdanning, men også for deltidsutdanning hvis den utgjør minst 50 prosent av en heltidsutdanning i omfang. Det kan være vanskelig å vurdere om de ulike utdanningene i alternativ medisin oppfyller dette kravet.

Statens lånekasse for utdanning har ikke helt samme tilbud til studenter i høyere utdanning og til elever i videregående utdanning:

- Elever i videregående utdanning får maksimalt støtte i fire år. Det kan ramme dem som har måttet låne til allmennfaglig eller yrkesfaglig utdanning i videregående skole før de begynte med utdanning i alternativ medisin på videregående skoles nivå.
- Det gis litt høyere årlig støtte til bøker i høyere utdanning enn i videregående utdanning.

Lånekassen gir maksimalt ca 19.000 kroner årlig i *lån for å dekke skolepenger* i privat videregående utdanning og studieavgifter i privat høyere utdanning. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) kan nekte godkjenning av en privat

utdanning om skolepengene/studieavgiftene er særlig høye, vanligvis vil opp til ca 40.000 kroner bli godtatt. Elever og studenter må selv dekke differansen mellom de reelle skolepengene/studieavgiftene og 19.000 kroner som de kan få fra Lånekassen.

For at studenter i utdanninger innen alternativ medisin skal kunne få lån og stipend, må utdanningen først *godkjennes av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet* etter søknad fra lærestedet. Slik godkjenning av eksamener og grader er hjemlet i Privathøgskoleloven av 1986 (Lov om eksamensrett for og statstilskudd til private høyskoler).

Hvis utdanningen ikke er på høgsolenivå, kan den likevel godkjennes for studiefinansiering, dersom den faglig ligger på nivå med videregående opplæring og oppfyller kravene til timetall og studiebelastning i forskrift til utdanningsstøtte-loven. Lærestedet avgjør på hvilket nivå de vil søke om godkjenning av en utdanning. Krav til generell studiekompetanse ved opptak er ikke nok til å bli godkjent på høgsolenivå.

Vilkårene for *godkjenning på høgsolenivå* er en kombinasjon av *formelle krav* (at høgsolen har styre eller råd med representanter for stab og studenter, samt reglement for bl.a. opptak) og *faglige krav*:

“Undervisningspersonalet ved høyskolen må ha faglige kvalifikasjoner på samme nivå som undervisningspersonalet ved statlige høyskoler og universiteter.” “Høyskolen må drive sin virksomhet etter studieplaner og eksamensreglementer godkjent av Kongen.” dvs delegert til departementet.

Når disse kravene er tilfredsstillt og “det godtgjøres faglig jevngodhet, skal Kongen etter søknad godkjenne en privat høyskoles eksamen eller grad som universitets- eller høgscoleeksamen eller -grad” ut fra universitetsloven (etter 1995 Lov om universiteter og høyskoler). Denne godkjenningen kalles *eksamensrett*, og departementet utgir jevnlig lister over hvilke studier ved private høyskoler som har fått eksamensrett. Listene sendes til offentlige og private utdanningsinstitusjoner, Statens lånekasse for utdanning og Statens utdanningskontorer i fylkene.

Godkjenning av en utdanning ved en privat høyskole tar nødvendigvis lang tid. Utdanningsinstitusjonen må oversende studieplaner, oversikt over lærernes kvalifikasjoner m.m. Departementet overlater til *fagkonsulenter* å foreta den faglige vurderingen av utdanningene. Dette ble tidligere organisert gjennom Nasjonalt koordinerende utvalg for godkjenning av eksamener (NKU) og skal nå organiseres gjennom Norgesnettrådet. Som fagkonsulenter brukes ansatte ved universiteter og statlige høyskoler. Departementet har fastsatt retningslinjer for fagkonsulentenes

vurdering av faglig innhold og nivå (august 1996):

“...Den faglige vurderingen skal være basert på nøytrale, objektive og etterprøvbare kriterier. Konsulentene har plikt til å vurdere sin egen habilitet... Også studier som ikke har klare paralleller i statlige institusjoner bør kunne vurderes med henblikk på nivå og omfang av fagkonsulent(er) med godt kjennskap til fagområdet. Vurderingen baseres normalt på skriftlig dokumentasjon... Bare hele utdanninger skal vurderes. Dersom et studium består av flere moduler/ kurs/fagenheter, er det studiet som helhet som vurderes, ikke enkeltdelene...”

Fagkonsulentene skal vurdere om studiets innhold, pensumlitteratur og eksamensordning er tilfredsstillende for et studium på universitets-/høgskole nivå; og om dette er i samsvar med den målsetting som er gitt for det aktuelle studiet. De skal videre vurdere om kravene til forkunnskaper er tilfredsstillende; om arbeidsformene (forelesninger, oppgaver, seminarer e.l.) er egnet til å nå studiets målsetting; om studiets nivå og omfang/arbeidsmengde er i samsvar med angitt studietid; om lærerkreftenes kvalifikasjoner og (de eksterne) sensorenes kvalifikasjoner er tilfredsstillende for undervisning på universitets-/høgskolenivå. Fagkonsulentene skal gi en sammenfattende vurdering av: Er studiet faglig jevngodt med tilsvarende studium på universitet eller statlig høgskole? Er studiet faglig på nivå med studier ved universitet eller statlig høgskole?

Departementets godkjenning gjelder hele *studier*, men ikke hele lærestedet. En privat høgskole kan derfor tilby både godkjente studier og ikke-godkjente studier, noe som kan skape uklarheter for søkerne. Enhver endring i studieplaner skal til ny godkjenning i departementet, selv om høgskolene ikke alltid overholder dette. Ut fra Europarådets rekkommandasjon om akkreditering av høyere utdanningsinstitusjoner og signaler fra Stortinget overveier departementet å gå over til godkjenning av private høgskoler som læresteder, i forbindelse med at Privathøgskoleloven nå er under revisjon.

Noen læresteder innen alternativ medisin oppgir at studiene, delvis på deltid over flere år, er på et visst antall timer og *vektall*. Ved å bruke begrepet “vektall” gir en inntrykk av at dette er et offentlig godkjent studium, det er villedende når studiene ikke har eksamensrett godkjent av departementet. Og selv om en privat høgskole har fått eksamensrett for et studium, følger det ikke automatisk at studentene får 20 vektall for hvert år med heltidsstudium. I listen fra KUF er det flere ettårige godkjente studier som ikke gir vektall; det gjelder bl.a. studiet i grunnmedisin som inngår i flere av utdanningene innen alternativ medisin. Vektall er knyttet til hvor mye studiet blir vurdert å telle som del av en grad ved offentlige utdanningsinstitusjoner. Fagkonsulenter vurderer dette, etter søknad fra studenter

som ønsker å la studiet fra en privat høyskole inngå i f.eks. en cand.mag.grad eller hovedfagsgrad. Det er ikke den private høyskolen som søker om antall vekttall for sine studier. Særlig for studier med stort innslag av praksis, typisk for alternativ medisin, vil ikke ett år fra privat høyskole uten videre kunne godskrives som likeverdig med ett år ved offentlig høyskole eller universitet.

En rekke private helsefaghøyskoler får *statstilskudd*, slik at utdanningene er overveiende offentlig finansiert og studentene slipper å betale. (Noen private høyskoler innen andre fag får også statstilskudd, men i mindre grad.) For å få tilskudd etter Privathøyskoleloven må høyskolen tilfredsstillе formelle krav (styre, reglement), "ha vært i drift i minst ett år og:

- a) være opprettet av religiøse eller etiske grunner, eller
- b) være opprettet som et faglig-pedagogisk alternativ, eller
- c) utfylle det offentlige utdanningstilbud på felter hvor det er et udekket behov."

Det kan diskuteres i hvilken grad utdanninger i alternativ medisin oppfyller disse kravene. Selv om disse kravene er oppfylt, er det ingen automatikk i at høyskolen får tilskudd. Dette tas det stilling til ved den årlige behandlingen av statsbudsjettet i Stortinget.

Et grunnleggende problem for eventuell offentlig godkjenning av studier innen alternativ medisin er: Hvem er *kompetente til å vurdere* utdanningene? Unntatt for studier i grunnmedisin (anatomi, patologi mm) finnes det ikke fagpersonale ved norske universiteter og statlige høyskoler som har kompetanse på dette nivået til å vurdere de ulike formene for alternativ medisin utdanning. For noen utdanninger (bl.a. akupunktur) kan en bruke fagpersonale ved utenlandske høyere læresteder til å vurdere norsk utdanning. Andre alternativ medisin utdanninger er fjernere fra høyere utdanning, også i andre land. Godkjenning via de alternative yrkesutøvernes organisasjoner vil da være av betydning for kvalitetssikringen av utdanningene.

Referanser

Barnett, Ronald (1992): *Improving Higher Education : Total Quality Care*. Open University Press, Buckingham.

NOU 1998:21 (1998): *Alternativ medisin*. (Aarbakke-utvalget)

Lov om eksamensrett for og statstilskudd til private høyskoler (Privathøyskoleloven), nr. 53, 11. juni 1986.

Vedlegg 1 Vedleggstabeller

Tabell V.1 Studietid fordelt på ulike aktiviteter for utdanningene i alternativ medisin ifølge studieplanen.

Utdanningstype og lærested	Studiets varighet	Studietid (i timer)					Prosentandel teori i direkte undervisning
		I alt	Direkte undervisning	Kollokvier	Egeninnsats	Eksamen	
<i>Akupunktur:</i>							
1. Academy for Acupuncture	2,5 år	368 ¹⁸	156	39	165	8	60
2. Nordisk akupunkturhøgskole	3 år	3600	1150	:	2450 ¹⁹	:	50
	4 år	5200	1750	:	3450 ¹	:	50
3. Norsk akupunkturskole	3,5 år	2015	800	:	1200 ¹	15	56
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur	3,5 år	3694	1150	420	2100	24	47
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur	4 år	3928	3858	:	:	70	:
	6 år	7229	7129	:	:	100	:
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>							
6. Bio Medius akademiet ²⁰	2 år	245	36	-	200	9	50
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt	2 år	584	192	192	192	8	30
<i>Aromaterapi</i>							
8. Akademi for bio-fysiologi	1-1,5 år	:	:	:	:	10	60
9. Bio-Medius akademiet	2-3 år	777 ²¹	128	-	640	9	50

¹⁸I tillegg må studentene ha grunnmedisin tilsvarende sykepleiernivå.¹⁹Inkluderer både kollokvier og egeninnsats.²⁰Bio Medius akademiet har også studier i aromaterapi, kinesiologi og grunnmedisin.²¹I tillegg kreves 418 timers studium i grunnmedisin (anatomi, fysiologi og patologi).

10. Chakra akademiet	10 mnd	116	116	-	-	-	100
	1 år	372	150	12	200	10	67

Utdanningstype og lærested	Studiets varighet	Studietid (i timer)					Prosentandel teori i direkte undervisning
		I alt	Direkte undervisning	Kollokvier	Egen-innsats	Eksamen	
<i>Aromaterapi forts.</i>							
11. Norsk institutt for aroma-terapi og aromapati	1 år	800	250	-	535	15	60
	2 år ²²	1600	450	-	1125	25	61
12. Shirley Price aromaterapi i Norge	1,5 - 4 år	646	200	20	420	6	39
<i>Biopati:</i>							
13. Biopat- og urteskolen:	3 år	:	:	:	:	:	75
<i>Fargeterapi:</i>							
14. Colour Energy internasjonale fagskole	3 år	984	909	-	-	25	75
<i>Gestaltterapi:</i>							
15. Norsk Gestaltinstitutt	4 år	2465	557	96	1812	:	: ²³
<i>Healing:</i>							
16. Nordisk healerinstitutt	2,5 år	740	344	-	380	16	65
<i>Helbetterapi:</i>							
17. Nordnorsk naturterapiskole	3 år	750	411	:	339	:	25
18. Norsk høgskole for helhets-terapi	4 år	2514	2400 ²⁴	:	:	114	67
	3,5 år	1580	1260	60	1200	60	67

²²Gjelder for studiet i aromapati.

²³Undervisningen er prosessrettet der teori og praksis intergreres.

²⁴Inkludert hovedoppgave.

Utdanningstype og lærested	Studiets varighet	Studietid (i timer)					Prosentandel teori i direkte undervisning
		I alt	Direkte undervisning	Kollokvier	Egen-innsats	Eksamen	
<i>Homøopati:</i>							
19. Nordisk høgskole for homøopati	3-4 år ²⁵	5221	1084	400	3710	27	58
20. Norsk akademi for naturmedisin	5 år	7626	1676	800	5000	150	67
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati	3 år	3050	1008	:	2000	42	50
<i>Kinesiologi²⁶:</i>							
22. Biomedisinsk senter	2 år	405	300	50	:	5	50
23. Bio-Medius akademiet	2 år	400	92	-	300	9	35
24. Jessheim naturterapi	bare kurs	80	80	-	-	-	50
25. Pedagogisk kinesiologiskole	2 år	361 ²⁷	340	:	:	21	:
<i>Lysterapi:</i>							
26. Biologisk lys AS	bare kurs	:	:	:	:	:	:
<i>Osteopati:</i>							
27. Norsk høgskole i Osteopati	5 år	3273	2417	:	800 ²⁸	56	68
<i>Polaritetsterapi:</i>							
28. Norsk institutt for polaritetsterapi	2 år	882	342	140	400	:	33

²⁵3 årig studium for de som allerede har grunnfag i medisin, i det 4-årige studiet er dette integrert.

²⁶Se også 19. Norsk høgskole for helhetsterapi, et studium som inkluderer flere fag hvor kinesiologi inngår som en vesentlig del.

²⁷Kollokvievirksomhet og selvstudier er opp til den enkelte.

²⁸Gjelder kun fordypningsoppgave.

Utdanningstype og lærested	Studiets varighet	Studietid (i timer)					Prosentandel teori i direkte undervisning
		I alt	Direkte undervisning	Kollokvier	Egeninnsats	Eksamen	
<i>Soneterapi:</i>							
29. Den norske alternative helseskole	2 år	620 ²⁹	343	160	75	42	91
30. Medica Nova	2 år	210 ³⁰	210	-	-	-	50
31. Norsk institutt for zoneterapi	2 år	1600	400	-	1200	:	60
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	2 år	569	295	219	50	5	43
<i>Yoga / Åndedrett:</i>							
33. Aruna kurssenter	3 år	300 ³¹	192	24	84	:	50
34. Yogalærerskolen i Norge	3 år	2081	1053	108	920	:	70
<i>Grunnmedisin:</i>							
35. Atlantis medisinske høyskole	1- 2 år	1503	500	-	1000	3	100
36. Bio-Medius akademiet	1 år	300	88	-	200	12	100
37. Nirvanasentret	4 mnd.	186	90	-	90	6	100
38. Thalamusskolen, Uppsala	3 år ³²	400	400	-	:	:	85

²⁹I tillegg må studentene regne med å bruke rundt 350 timer til selvstudier (lese).

³⁰Praksis og annen form for egenaktivitet er utenom skolens opplegg.

³¹I tillegg kommer egenstudier.

³²Egeninnsats og eksamen kommer i tillegg.

Tabell V.2 *Studieavgifter for utdanningene i alternativ medisin.*³³

Utdanningstype og lærested	Studentene betaler (kr.)				Timer undervisning i hele studiet
	For hele studiet	For eksamen(er)	Pr. år	Pr. undervisningstime ³⁴	
<i>Akupunktur:</i>					
1. Academy for Acupuncture	38400	-	15400	246	156
2. Nordisk akupunkturhøgskole	79200	3200	26400	72	1150
3. Norsk akupunkturskole	77700	-	25200	97	800
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur	91000	:	26000	79	1150
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur	120000	-	30000	31	3858
					7129
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>					
6. Bio Medius akademiet	5200 ³⁵	-	2600	144	36
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt	27800	-	6800	145	192
<i>Aromaterapi</i>					
8. Akademi for bio-fysiologi	15000 ³⁶	:	15000	:	:
9. Bio-Medius akademiet	15600	800	:	128	128
10. Chakra akademiet 10 mnd.	12300	:	12300	106	116
1 år	19200	:	19200	128	150
11. Norsk institutt for aromaterapi og aromapati 1 år	24000	-	24000	96	250

³³: = uoppgitt og - betyr 0 i tabellen. For de lærestedene som har - under eksamensutgifter er disse inkludert i kostnadene for hele studiet, mens de som : under eksamensutgifter verken har inkluder eksamensutgiftene eller oppgitt dem separat.

³⁴Kostnader pr. undervisningstime er beregnet ut fra kostnader for hele studiet dividert med antall timer direkte undervisning i de respektive utdanningene. Eksamen er inkludert i kostnadene pr. undervisningstime der lærestedene har opplyst at de er inkludert eller gitt opplysning om dette separat. For de øvrige lærestedene er kostnader pr. undervisningstime beregnet uten eksamensutgifter, men timeprisen ville antakelig bare ligge et sted mellom 1-11 kroner høyere dersom eksamenskostnader var med i beregningene.

³⁵Lunsj er inkludert i prisen.

³⁶Inkludert gratis repetisjon om nødvendig.

Utdanningstype og lærested	Studentene betaler (kr.)				Timer undervisning i hele studiet
	For hele studiet	For eksamen(er)	Pr. år	Pr. undervisnings-time	
Aromapati 2 år	48000 ³⁷	-	24000	107	450
12. Shirley Price International College of Aromatherapy	24000	1500	:	128	200
<i>Biopati:</i>					
13. Biopat- og urteskolen:	66690	-	22230	:	:
<i>Fargeterapi:</i>					
14. Colour Energy internasjonale fagskole	63000	-	21000	69	909
<i>Gestaltterapi:</i>					
15. Norsk Gestaltinstitutt	58000	-	14500	104	557
<i>Healing:</i>					
16. Nordisk healerinstitutt	15600	-	6240	45	344
<i>Helbeterapi:</i>					
17. Nordnorsk naturterapiskole	55000	5000	18333	146	411
18. Norsk høgskole for helbeterapi	97650	:	27900	78	:
3,5 år deltid	154800	:	38700	:	1260
4 år heltid					
<i>Homøopati:</i>					
19. Nordisk høgskole for homøopati	118500	4000	29625	113	1084
20. Norsk akademi for naturmedisin	150000	-	30000	89	1676
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati	78000	2500	26000	80	1008
<i>Kinesiologi:</i>					
22. Biomedisinsk senter	25000	600	12500	85	300
23. Bio-Medius akademiet	11600 ³⁸	800	5800	135	92
24. Jessheim naturterapi	5250 ⁵	-	:	66	80
25. Pedagogisk kinesiologiskole	37000	340	18500	110	340
<i>Lysterapi:</i>					
26. Biologisk lys AS	:	:	:	:	:

³⁷I tillegg kommer studiereise kr. 7000.³⁸Inkludert lunsj, kursmateriell, kaffe, urtete, bøker e.l.

<i>Osteopati:</i>						
27.	Norsk høyskole i Osteopati	85000	-	17000	70	1213
<i>Polaritetsterapi:</i>						
28.	Norsk institutt for polaritetsterapi	38400 ⁵	-	19200	112	342

Utdanningstype og lærested	Studentene betaler (kr.)				Timer undervisning i hele studiet
	For hele studiet	For eksamen(er)	Pr. år	Pr. undervisnings-time	
<i>Soneterapi:</i>					
29. Den norske alternative helseskole	27200	-	13600	79	343
30. Medica Nova	21000	-	10500	100	210
31. Norsk institutt for zoneterapi	21000 ⁵	-	10500	53	400
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	20000	200	10000	75	269
<i>Yoga / Åndedrett:</i>					
33. Aruna kurscenter	48000 ³⁹	-	16000	(250) ⁷	192
34. Yogalærerskolen i Norge	60000	-	20000	57	1053
<i>Grunnmedisin:</i>					
35. Atlantis medisinske høyskole	40000	1000	20000	68	600
36. Bio-Medius akademiet	10800	800	10800	132	88
37. Nirvanasentret	3000	200	3000	36	90
38. Thalamusskolen, Uppsala	27000	-	9000	68	400

³⁹Kost og losji er inkludert i prisen.

Tabell V.3 Opptakskrav til utdanninger i alternativ medisin.⁴⁰

Utdanningstype og lærested	Ingen formellekrav	Personlig egnethet	Alder	Videregående skole	Generell studiekompetanse	Grunnmedisin	Annen utd. i alternativ medisin	Høyere utdanning i helsefag ⁴¹
<i>Akupunktur:</i>								
1. Academy for Acupuncture						ja		
2. Nordisk akupunkturhøgskole						ja		
3. Norsk akupunkturskole							ja	ja
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur						ja		ja
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur								
For høgskoleutdannede 4 år							ja	ja
For leger (cand.med)			4 år					ja
For nye studenter			6 år		ja ⁴²			
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>								
6. Bio Medius akademiet	ja							
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt		ja						

⁴⁰Hvis et lærested har "ja" på mer enn ett opptakskriterier, betyr dette at det er flere mulige inngangsvæier til utdanningen. Hvis et lærested krever en kombinasjon av ulike opptakskriterier er dette spesifisert i fotnote.

⁴¹Gjelder minst 3 årig offentlig godkjent høgskoleutdanning som sykepleier, fysioterapeut eller helsefagutdanning på universitetsnivå.

⁴²Gode karakterer kreves (80% av mulige oppnådde poeng) samt gode engelsk kunnskaper.

Utdanningstype og lærested	Ingen formellekr av	Personlig egnethet	Alder	Videregående skole	Generell studiekompetanse	Grunnmedisin	Annen utd. i alternativ medisin	Høyere utdanning i helsefag
<i>Aromaterapi:</i>								
8. Akademi for bio-fysiologi				ja				
9. Bio-Medius akademiet	ja							
10. Chakra akademiet		ja			ja			
10 mnd. 1 år		ja			ja			
11. Norsk institutt for aromaterapi og aromapati						ja		
12. Shirley Price aromaterapi i Norge	ja ⁴³							
<i>Biopati:</i>								
13. Biopat- og urteskolen:	ja							
<i>Fargeterapi:</i>								
14. Colour Energy internasjonale fagskole	ja							
<i>Gestaltterapi:</i>								
15. Norsk Gestaltinstitutt					ja			
<i>Healing:</i>								
16. Nordisk healerinstitutt		ja						
<i>Helhetsterapi:</i>								
17. Nordnorsk naturterapiskole					ja			
18. Norsk høgskole for helhetsterapi 3,5 år deltid					ja			

⁴³Gjelder kun ved opptak til modul 1. Bare de som viser seg egnet og som er tatt opp på skole til grunnmedisin får lov å fortsette til modul 2.

4 år heltid	ja							
Utdanningstype og lærested	Ingen formellekr av	Personlig egnethet	Alder	Videregående skole	Generell studiekompetanse	Grunnmedisin	Annen utd. i alternativ medisin	Høyere utdanning i helsefag
<i>Homøopati:</i>								
19. Nordisk høgskole for homøopati					ja			
20. Norsk akademi for naturmedisin		ja ⁴⁴			ja			
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati								ja
<i>Kinesiologi:</i>								
22. Biomedisinsk senter	ja							
23. Bio-Medius akademiet	ja							
24. Jessheim naturterapi	ja							
25. Pedagogisk kinesiologiskole		ja						
<i>Lysterapi:</i>								
26. Biologisk lys AS							ja	ja
<i>Osteopati:</i>								
27. Norsk høgskole i Osteopati								ja
<i>Polaritetsterapi:</i>								
28. Norsk institutt for polaritetsterapi		ja ⁴⁵		ja ⁴⁶			ja	ja

⁴⁴Personlig egnethet i kombinasjon med generell studiekompetanse kreves.

⁴⁵Gjelder bare de som ikke har helsefaglig utdanning.

⁴⁶Gjelder kun hjelpepleierutdannede.

Utdanningstype og lærested	Ingen formelle krav	Personlig egnethet	Alder	Videregående skole	Generell studiekompetanse	Grunnmedisin	Annen utd. i alternativ medisin	Høyere utdanning i helsefag
<i>Soneterapi:</i>								
29. Den norske alternative helseskole		ja	ja ⁴⁷					
30. Medica Nova			ja					
31. Norsk institutt for zoneterapi		ja ⁴⁸	ja ⁴⁹	ja				
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	ja							
<i>Yoga :</i>								
33. Aruna kurssenter		ja						
34. Yogalærerskolen i Norge			ja ⁵⁰					
<i>Grunnmedisin:</i>								
35. Atlantis medisinske høgskole					ja			
36. Bio-Medius akademiet	ja							
37. Nirvanasentret	ja							
38. Thalamusskolen, Uppsala					ja			

⁴⁷20 år

⁴⁸Personlig egnethet kommer i tillegg til minste alder og helsefaglig utdanning.

⁴⁹18 år

⁵⁰23 år , i tillegg kreves yogaerfaring og 10 dagers feriekurs i yoga.

Tabell V.4 Organisering av undervisning⁵¹ og eksamen ved lærestedene i alternativ medisin.

Utdanningstype og lærested	Hvordan er undervisningen organisert?	Eksamener	
		Antall (skriftlig og muntlig)	Er det eksterne sensorer?
<i>Akupunktur:</i>			
1. Academy for Acupuncture ⁵²	Weekendstudier (10 samlinger og like mange kollokvier) både i teori og praksis. I tillegg sommerkurs en gang i året	En dag skriftlig prøve og en dag praksis og muntlig eksamen	Ja, en tidligere elev som har utøvd EBA i noen år
2. Nordisk akupunkturhøgskole 3 år deltid ¹	Weekend og utvidede weekend seminarer (6 av 5 dager og 5 av 3 dager) både i teori og klinisk praksis, i tillegg kommer 2 ukers klinisk trening ved sykehus i Beijing.	Skriftlig, klinisk og muntlig eksamen	Ja, alltid med 1-2 professorer fra China Beijing Acupuncture Training Centre
4 år deltid ⁵³	Weekendseminarer og utvidede weekend seminarer	- ,, -	- ,, -
3. Norsk akupunkturskole	Utvidede weekend seminarer (6 av 5 dager i året), praktisk undervisning i grupper (4 timer over 12 kvelder) og klinisk undervisning i grupper.	Teoretisk 2 skriftlige på 6 t, 2 praktisk muntlige, 1 praktisk klinisk og hovedoppgave	Ja, minst en av to eksaminatorer er ekstern. Sensor skal være ekstern.
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur	Enten 2 dager pr.uke eller 15 weekender pr. år	Teoretisk 3 på 6 t. og 1 praktisk	Ja, eksterne sensorer benyttes
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur 6 år fulltidsstudier	Uoppgitt	Muntlig, skriftlig og praktisk eksamen	Nei

⁵¹De fleste lærestedene har her bare svart på omfanget av og når deres direkte undervisningen finner sted. For at svarene ikke skal bli uensartede har vi i minst mulig grad tatt med hvordan studiet ellers er organisert. Ved noen læresteder inngår noe direkte undervisning i kollokvievirksomheten og i den kliniske treningen derfor er dette i noen grad likevel nevnt.

⁵²Utdanningen forutsetter at man har eksamen i grunnmedisin.

⁵³Grunnmedisin inngår i det fireårige studiet.

4 års studier for leger	3 t. om kvelden 3 d. i uken samt 4,5 t. hver lørdag	- ,, -	- ,, -
4 års studier helsefagsutd.	5,5 t. om kvelden 5 d. i uken	- ,, -	- ,, -
Utdanningstype og lærested	Hvordan er undervisningen organisert (gjelder direkte undervisning)?	Eksamener	
		Antall (skriftlig og muntlig)	Er det eksterne sensorer?
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>			
6. Bio Medius akademiet	2 weekendseminarer a 3 dager 8 timer pr. dag	Teoretisk eksamen over 1 dag og praktisk en halv dag	Ja
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt	Deltid	Eksamen skriftlig og praktisk	Ja
<i>Aromaterapi</i>			
8. Akademi for bio-fysiologi	På weekend- og kveldsbasis	Skriftlig og praktisk eksamen	Nei
9. Bio-Medius akademiet	4 utvidede weekender a 4 dager 8 timer pr. dag	Teoretisk eksamen en dag, praktisk en halv dag	Ja
10. Chakra akademiet 10 mnd for andre terapeuter	Over 11 kvelder	6 t. skriftlig og 4 t. praktisk eksamen	Ja
1 års studier	Weekendkurs 10 samlinger	- ,, -	- ,, -
11. Norsk institutt for aroma- terapi og aromapati Aromaterapi 1 år	1. sem: 1 weekend pr. mnd eller 1 dag pr. uke 2. sem: 1 langweekend pr. mnd.	Skriftlig, muntlig og praktisk eksamen	Ja
Aromapati 2 år	1. sem: 1 weekend pr. mnd eller 1 dag pr. uke, øvrige semestre 1 langweekend pr. mnd	- ,, -	- ,, -
12. Shirley Price aromaterapi i Norge	4 moduler av 5 hele dager	3 timer praktisk og 3 timer teori, samt godkjente dok. behandlinger	Ja, fra SPICA hovedkontor i England
<i>Biopati:</i>			
13. Biopat- og urteskolen	Lørdags- og søndagsbaserte kurs 1 gang i måneden med noen seminarer i tillegg.	Deleksamener	Ja, på den siste avsluttende praktiske eksamenen

Utdanningstype og lærested	Hvordan er undervisningen organisert (gjelder direkte undervisning)?	Eksamener	
		Antall (skriftlig og muntlig)	Er det eksterne sensorer?
<i>Fargeterapi:</i>			
14. Colour Energy internasjonale fagskole	Utvidet helgeundervisning 4 dager 8 t. pr. dag	3 eksamener	Ja
<i>Gestaltterapi:</i>			
15. Norsk Gestaltinstitutt	9 helger pr. år av 15 til 21 timer, i tillegg må studentene gå i individuell terapi	Et skriftlig arbeid som også presenteres muntlig for sensorer og andre interesserte.	Nei
<i>Healing:</i>			
16. Nordisk healerinstitutt	Intensiv weekendundervisning	Skriftlig kursarbeid og hovedoppgave hvor resultater av behandling belyses	Nei
<i>Helbetterapi:</i>			
17. Nordnorsk naturterapiskole	Helgesamlinger	Skriftlig og muntlig eksamen	Ja
18. Norsk høgscole for helseterapi 3,5 år deltid	15 t. undervisning og 3 t. klinikktraining annenhver helg	6 t. skriftlig og praktisk/muntlig i de fleste fagene	Ja
4 år heltid	Dagtid og i helger	- ,, -	Ja
<i>Homøopati:</i>			
19. Nordisk høgscole for homøopati	Weekendbasert undervisning	6 t. skriftlig hvert år. I tillegg praktisk eksamen med pasient 3. året	Ja
20. Norsk akademi for naturmedisin	Weekend og kveldsundervisning	Eksamen etter hvert avsluttet fag, oftest skriftlig	Ja, ved den avsluttende praktiske eksamenen
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati	Deltid i 5 blokker på 6 dager pr år, i tillegg to 3-dagers weekendsamlinger	17 skriftlige 2-3 t. prøver og en praktisk eksamen	Ja, skolen har eget eksamensreglement som inkluderer det

Utdanningstype og lærested	Hvordan er undervisningen organisert?	Eksamener	
		Antall (skriftlig og muntlig)	Er det eksterne sensorer?
<i>Kinesiologi:</i>			
22. Biomedisinsk senter	På weekendbasis, som regel en helg i måneden	Teoretisk og praktisk eksamen	Ja, intern eksaminator og ekstern sensor
23. Bio-Medius akademiet	4 helger a 3 dager	Teoretisk eksamen en dag, praktisk en halv dag	Ja
24. Jessheim naturterapi	Deltid, kortvarig kurs	Ingen eksamen	Uaktuelt
25. Pedagogisk kinesiologiskole	20 timer i løpet av 20 helger over 2 år	Teoretisk skriftlig 5 t. og 15 t. praktisk eksamen m/muntlig	Nei
<i>Lysterapi:</i>			
26. Biologisk lys AS	Seminarer	Han som har utviklet metoden bestemmer om studentene er kvalifiserte til å utøve den	Uaktuelt
<i>Osteopati:</i>			
27. Norsk høgskole i osteopati	Deltidsstudie	6 skriftlige på 8 t. 5 kliniske på 1 t og en klinisk på 3 t. I tillegg fordypningsoppgave på 800 t.	Ja, og de som tar diplomoppgave må forsvare denne for en internasjonal jury
<i>Polaritetsterapi:</i>			
28. Norsk institutt for polaritetsterapi	Part time basis	1 teoretisk, 2 praktiske og et essay	Nei
<i>Soneterapi:</i>			
29. Den norske alternative helseskole	Deltid	Teoretisk og praksis	Bare ved klage
30. Medica Nova	Deltid	Skriftlig	Ja
31. Norsk institutt for zoneterapi	1 samling av 3 dager pr. mnd. over 2 år	4 skriftlige, 1 praktisk og diplomoppgave	Ja
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	Deltid, 6 timer 1 dag i uken ⁵⁴	5 timer skriftlig prøve	Ja

⁵⁴Gjelder både undervisning og praksis i klinikk

Utdanningstype og lærested	Hvordan er undervisningen organisert?	Eksamener	
		Antall (skriftlig og muntlig)	Er det eksterne sensorer?
<i>Yoga :</i>			
33. Aruna kurscenter	Langweekender over 4 dager, ukeskurs om sommeren og kveldsundervisning	Ingen	Uaktuelt
34. Yogalærerskolen i Norge	4 ukes og 4 tredagers seminarer pr. år	Ingen	Uaktuelt
<i>Grunnmedisin:</i>			
35. Atlantis medisinske høyskole	Hver 3. weekend lør/søn over 2 år eller fulltid 17-20 t. i 36 uker	Som den offentlige	Ja
36. Bio-Medius akademiet	Studiet er delt opp i ca. 6 utvidede weendsamlinger (3-5 dager), 8 t. pr. dag. Kursene "skreddersys" for den enkelte	3 teoretiske eksamener	Ja
37. Nirvanasenteret	Deltid, helgeseminarer	6 timer skriftlig	Ja
38. Thalamusskolen, Uppsala	Weekendundervisning i teori og teori og praksis om sommeren	Skriftlig eksamen i alle fag	Nei

Tabell V.5 Tittel som brukes etter fullført studium i alternativ medisin, og om skolens hensikt er å forberede studentene til ervervmessig utøvelse av yrket og/ eller egenutvikling/ selvhjelp.

Utdanningstype og lærested	Tittel ved fullført studium:	Skolen forbereder studentene til:	
		Ervervmessig utøvelse av yrket	Egenutvikling/ selvhjelp
<i>Akupunktur:</i>			
1. Academy for Acupuncture Etter avlagt eksamen	Akupunktør - EBA	ja	ja
Etter hovedoppgave	Akupunktør - EBA - Dp	ja	ja
2. Nordisk akupunkturhøgskole Ved medlemskap i NAHO	Akupunktør NAS Akupunktør NAHO	ja ja	
3. Norsk akupunkturskole	Akupunktør NFKA	ja	
4. Norsk høgskole for tradisjonell akupunktur	Klassisk akupunktør TCM	ja	
5. Norsk universitet for kinesisk naturmedisin og akupunktur	Foreløpig ikke avklart	ja	
<i>Akupressur (Shiatzu massasje):</i>			
6. Bio Medius akademiet	Diplom-Shiatzumassør BMA	ja	
7. Norsk akupressur skole v/Norsk Prana institutt	Akupressør	ja	
<i>Aromaterapi</i>			
8. Akademi for bio-fysiologi	Fysikalsk aromaterapeut	ja	
9. Bio-Medius akademiet	Diplom-Aromaterapeut BMA	ja	
10. Chakra akademiet	Naturmedisinsk Aromaterapeut	ja	
11. Norsk institutt for aromaterapi og aromapati Aromaterapi 1 år Aromapati 2 år	Aromaterapeut AromaPat	ja ja	
12. Shirley Price aromaterapi i Norge	S.P. Dipl. Aromaterapist (Internasjonal anerkjent tittel)	ja	
<i>Biopati:</i>			
13. Biopat- og urteskolen:	Biopat	ja	ja
<i>Fargeterapi:</i>			
14. Colour Energy internasjonale fagskole	Fargeterapeut Fargekonsulent	ja	
<i>Gestaltterapi:</i>			
15. Norsk Gestaltinstitutt	Gestaltterapeut/Psykoterapeut/ Gestaltist	ja	ja

Utdanningstype og lærested	Tittel ved fullført studium	Skolen forbereder studentene til:	
		Ervervsmessig utøvelse av yrket	Egenutvikling/selvhjelp
<i>Healing:</i>			
16. Nordisk healerinstitutt	Energihealer/ Bioenergetiker	ja	ja
<i>Helhetsterapi:</i>			
17. Nordnorsk naturterapiskole	Naturterapeut	ja	ja
18. Norsk høgskole for helhetsterapi	Helhetsterapeut Nhh	ja	ja
3,5 år deltid	Diplom Helhetsterapeut Nhh	ja	ja
4 år heltid			
<i>Homoopati:</i>			
19. Nordisk høgskole for homoopati	Homeopat	ja	
20. Norsk akademi for naturmedisin	Homeopat NAN Naturopat NAN	ja	
21. Skandinavisk institutt for klassisk homeopati	Homeopat SIKH	ja	
<i>Kinesiologi:</i>			
22. Biomedisinsk senter	Kinesiolog	ja	ja
23. Bio-Medius akademiet	Diplom-Kinesiolog BMA	ja	
24. Jessheim naturterapi	Ingen spesiell tittel	ja	ja
25. Pedagogisk kinesiologiskole	Ingen tittel	ja	ja
<i>Lysterapi:</i>			
26. Biologisk lys AS	Lysterapeut/Vayqueyterapeut ⁵⁵	ja	ja
<i>Osteopati:</i>			
27. Norsk høgskole i osteopati	Osteopat	ja	
<i>Polaritetsterapi:</i>			
28. Norsk institutt for polaritetsterapi	Polaritetsterapeut	ja	ja
<i>Soneterapi:</i>			
29. Den norske alternative helseskole	Fotsoneterapeut	ja	
30. Medica Nova	Refleksolog /Soneterapeut	ja	ja
31. Norsk institutt for zoneterapi	Zoneterapeut NIZ	ja	ja
32. Soneterapiskolen i Åsgårdstrand	Soneterapeut	ja	ja

⁵⁵Etter dr. Vayquey som bestemmer om man er kvalifisert til å utøve hans metode.

Utdanningstype og lærested	Tittel ved fullført studium	Skolen forbereder studentene til:	
		Ervervsmessig utøvelse av yrket	Egenutvikling/selvhjelp
<i>Yoga :</i>			
33. Aruna kurscenter	Under bearbeidelse i forbindelse med etablering av forbund	ja	ja
34. Yogalærerskolen i Norge	Yogalærer eller yoga- og meditasjonslærer	ja	ja
<i>Grunnmedisin:</i> ⁵⁶			
35. Atlantis medisinske høyskole	ingen spesiell		
36. Bio-Medius akademiet	ingen spesiell		
37. Nirvanasentret	ingen spesiell		
38. Thalamusskolen, Uppsala	ingen spesiell		

⁵⁶For utdanningene i grunnmedisin er spørsmålet om tittel og om man forberedes til ervervsmessig utøvelse av yrket ikke relevant. Grunnmedisin skal gi ulike typer terapeuter kunnskaper om kroppens anatomi og fysiologi samt ulike sykdommer. Grunnmedisin inngår også i de offentlige utdanningene av sykepleiere, leger og andre helsefaglige utdanninger.

Vedlegg 2 Spørreskjema

